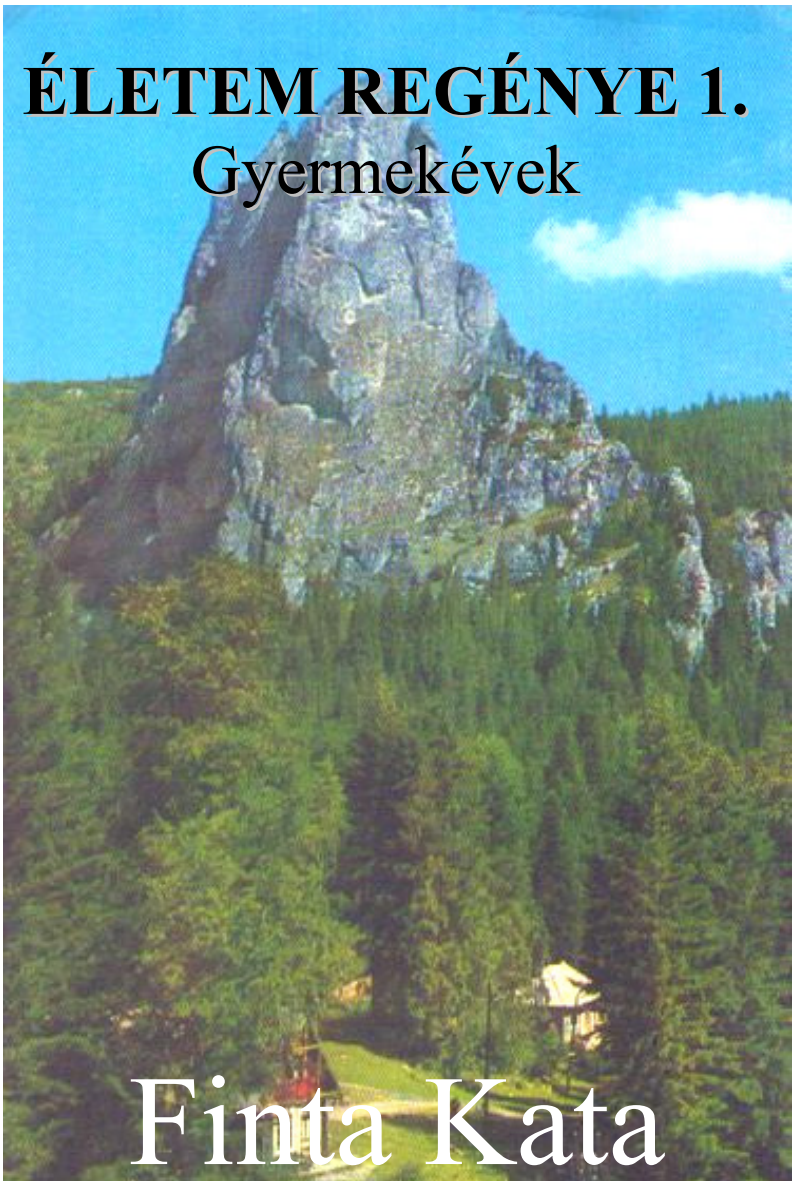

ÉLETEM REGÉNYE 1.

Gyermekévek

Finta Kata

Címlapon: Oltárkő a Békás szorosban

ÉLETEM REGÉNYE

∞ 1. kötet ∞

Gyermekekévek

*„Mikor elhagytak, mikor a lelkem
roskadozva vittem, csöndesen és
váratlanul átölelt az Isten.”
(Ady Endre: „Az Úr érkezése”)*

Ady Endre sorai egész életemet végigkísérték. A költő gondolata mindig elhagyatottságomat, nehéz helyzetemet juttatta eszembe, egyben a mélyből kijutást is megjelölte számomra. Életem során sokszor nyújtott vigasztalást, és jelentett kiutat a nehéz helyzetekből.

Az idézet szavai gyakran visszatérnek naplóm sorai közt, mivel az mindenkor kapaszkodót jelentett a kilátástalan helyzetekből, mert hittem varázserejű szavaiban, sokszor imádságként idéztem fel magamban. Éreztem, hogy a Teremtő engem a megoldhatatlannak látszó helyzetekből is, mindig kisegít. Nekem a költő gondolatai olyannak tűntek, mintha azokat nekem, vagy helyettem írta volna. Ezért választottam a nagy költő szép gondolatát életem jelmondataként, és ezért jelenik meg regényemben oly sokszor.

AJÁNLO a teljes nagyregényhez

Életem Nógrád megye egyik, talán legkisebb falujában indult, ott töltöttem gyermek éveimet egyszerű és boldog gondtalanságban. Középiskolai tanulmányaimat ugyancsak egy nógrádi kisvárosban, Pásztón kezdtem el, ahonnan búcsúznom kellett, mivel Édesapámat áthelyezték egy erdélyi nagyvárosba. Koraiifjúságomtól naplót vezettem. Fiatalságom legszebb évei a gyönyörű Erdélyhez kötődnek, ezen belül Marosvásárhelyhez, ahol középiskolába jártam. Háromszék megyében található Páván telt el az iskolai szünidőim javarésze nagyszüleim és rokonaim körében, ahonnan családom ősei származnak. Erdélyből a kegyetlen háború vihara sodort vissza szülőföldemre.

Egy fiatal lánynak – front közeledtén, menekülés előtt – mi lehet fontosabb annál, amit becsomagol kis bőröndjébe? Imakönyvein kívül magához veszi féltett kincseit: a fényképezőgépét, fotóalbumokat, és naplóit. Én is így tettem. Családunk elvesztette a nagy világégésben (második világháborúban) meleg családi otthonát, csupán kis úti-csomagjaink maradtak meg az eljövendő életünkre. Számomra kitörölhetetlen törést jelentett az otthon elvesztése...

Nógrád megye kis falujában éltem át a háborús front viszonyosságait. Nehéz perceimben a frontról visszatért édesapám szavai nyújtottak vigaszt: *„Minden, ami odaveszett, pótolható, fontos, hogy mindnyájan, élünk!”*

Egy lerombolt hazában erős akarattal, nehéz munkával kellett felküzdenem magam, nevelni két egészséges gyermekemet, és próbáltam beilleszteni az életbe betegen született kedves kisfiamat, majd szeretettel vettem körül kedves unokáimat.

Életem munkás-korszaka, a nagybetűs „ÉLET” Kismoszkvában kezdődött (ahogyan Salgótarjánt akkor előszeretettel nevezték így). Onnan költöztem át ebbe a kedves kisvárosba, Balassagyarmatra, ahová munkahelyem kötött. A Városi

Tanácsnál helyezkedtem el, nyugdíjaztatásomig ott munkálkodtam.

Sok-sok évtizedet hátrahagyva, önszorgalomból, fiatalos lendülettel kezdtem megismerkedni a számítógép rejtelveivel. Nyugdíjas koromban kerültek kezembe a megmentett kis csomag kincsei, ennek köszönhetően örökítettem meg hű ábrázolással – mint egykori művészi pályára készülő kislány, akit a sors más irányba terelt: fiatalságom szép emlékeit, a háború borzalmait, mert a front alatt is, az ablaktalan, hideg szobában hasalva, történelmi hűséggel jegyeztem naplómbe az átélt napok eseményeit, örömeit és küzdelmeit, majd hozzákezdtam e könyv megírásához.

Naplószerű írásom átível két világháborút, három rendszer-váltást és két világválságot, amit a családnak és nekem át kellett élnem.

Nem kerültem el két sikertelen házasságot, amiért a gyermekeim nevelése és taníttatása egyedül rám hárult. Ezért kedvtelésemmre, az írásra csak a nyugdíjas éveimben került sor.

A regény meghaladja egy kötet terjedelmét, egy évszázadnál is több időt ölel át (kezdete az 1890-es évekig nyúlik vissza, mivel a kötet elején édesapám életútjáról is megemlékezem), ezért bontottam fejezetekre.

Bár később családi kötelékeim miatt többször vágyódtam Budapestre, hogy gyermekeim, szüleim és testvéreim közeliében élhessek, végül mégis itt ragadtam. Immár félévszázada élek ebben a csendes városban, ahonnan már el se kíváncsok, talán csak akkor, amikor „utolsó utamra” visznek gyermekeim, hogy szüleim mellett, a Farkasréten pihenjem ki súlyos terhekkkel, fordulatokkal tetézett, mégis szép emlékekkel teli életem fáradalmait.

Bevezető

Nagyregényem első része ez a kötet. Ebben írom le röviden édesapámnak az első világháború utáni életét, küzdelmeit, majd a család megjelenését; visszaemlékezem testvéreim és a saját felejthetetlen gyermekkorunkra. Fogadják szeretettel naplószerű életregényem első fejezetét.

Írásomat ajánlom:

Eltávozott drága szüleim és három testvérem emlékére. Kedves gyermekiemnek, unokáimnak és dédunokáimnak – okulásul.

Gyermekkori-, iskolás- és felnőttkori barátaimnak, egykori munkatársaimnak azzal, hogy szívesen emlékezzenek meg rólam.

Végül ajánlom ismerős és ismeretlen olvasóimnak azért, hogy ismerjék meg a súlyos időben lezajlott, mégis fordulatokkal gazdag élettörténetemet.

Köszönettel tartozom:

Dr. L. Ferenc főorvos úrnak, családuk kedves barátjának, aki életrajzi regényem első szorgalmas olvasójaként sokat fáradozott, és hozzásegített ahhoz, hogy végre legalább egy példányban, kinyomtatva is elolvassam az első változatot.

A teljes regényt – nagyrészt a naplóból számítógépbe – 2002-ben írtam át, majd az egyes fejezeteket kiadásra folyamatosan készítettem elő.

Szerző – 2007

Apám

Fölért a dombtetőre, megállt és körülnézett; előtte szép táj terült el. Szemközt a völgyben elnyúlva apró falu, – közepén zsupptetős harangláb emelkedik ki az apró házak közül. Gyönyörködött a szép látványban.

Azt hitte, a szeme káprázik. Más ez a hely, más a táj, mégis ismerős. Messze innen, talán ezer kilométer távolságban, a Görgényi-havasokon, a Hargitán túl, a Háromszéki havasok lábánál megbúvó kicsiny falu képe jelenik meg előtte, ahol 1894. december 15-én látta meg a napvilágot, ott a település egyik házsora fenyvesek közé ékelődik, és szinte az égis felnyúló hegyek lábánál várja vissza idős édesanyja nagy, kertekkel körülvelt udvarházában.

Ott élnek a testvérei, rokonai, ott alusszák örök álmukat elődei, a kis temető családi sírboltjában.

A ház közelében terül el a Patakkert árnyat adó gyümölcs-fáival; közepén folydogál egy kristálytisza vizű patakocska, melyen fahíd vezet át a kert másik részébe. Olyan jóízű gyümölcsöt rég' nem evett, mint otthon. A rengeteg körtét és almát a nagy ház alatt húzódó pincében tárolják.

Apám katonaképe

Szinte érezi a gyümölcs ízét, illatát, amikor gondolataiban két évtizedet átugorva felocsúdik, és visszatér a közelmúlt eseményeihez.

A katonaságtól tartalékos főhadnagyként szerelt le. Szenvedései, de még kitüntetései is hiábavalónak bizonyultak, mert szűkebb hazáját, Erdélyt ismét elszakították Magyarországtól. Nem mehet haza, a Székelyföldre, születési helyére, ahol szerettei élnek, ahol az alapfokú

iskolát végezte, majd Székelykeresztúron folytatta tanulmányait, és szerzett tanítói diplomát.

Nem mehet vissza, – magyar tartalékos katonatisztnak ott már nincs keresnivalója. Oklevelén alig száradt fel a pecsét, amikor kitört az első világháború, és iskolatársaival együtt önként jelentkezett hadi szolgálatra. SORSA elűzte Erdélyből, életét megváltoztatta. Nem bír belenyugodni, hogy a háborút végigharcolva, katonáink hőiesen, győztesként küzdöttek; ő maga is több kitüntetésben részesült, a trianoni „békeszerződés” mégis megfosztotta az országot területének túlnyomó részétől, őt pedig szülőföldjétől, édesanyjától, testvéreitől választotta el. A háború életének új útját jelölte ki. Romba döntötte jövőjére vonatkozó elképzeléseit; hét év kihagyás után nem mehet mérnöki pályára, mint ahogyan tervezte.

Ide jött hát a frontról, a csonka országba, kórházi kezelésre, hogy a hadi kóosztott miatt elszenvedett gyomorbántalmait gyógyítsák, majd egyetlen itt élő nővéréhez Aszódra ment. Egyelőre még nincs állása, ezért az ő üzemeiben hasznosítja magát, akinek huszonkét helyiségből álló házat építtetett, abban gépekkel felszerelt, felbecsülhetetlen értékű tejüzemet létesített. Megvetette alapját egy virágkertészetnek és egy nagy méhészetnek. A tejüzemet modern gépekkel szereltette fel, rövid időn belül jelentős értékűre emelte annak hozamát. A haszonból a saroképületre emelet került, ott alakították ki a nagy és kényelmes lakást, ahol csak a szobák száma hét. A földszinten, középen helyezkedett el a tejüzem, jobbról egy pékség, balról pedig élelmiszerbolt. Ma már nehéz lenne számokban kifejezni, hogy mindez milyen jövedelmet hozott akkor.

A világháború után kialakult helyzet megköveteli, hogy állás, és kenyérkereset után nézzen, és leendő családjának biztosítsa a megélhetését. Székelykeresztúron szerzett oklevelet, ezért úgy döntött, hogy önállósítja magát: tanítóként helyezkedik el.

A napokban kapta kézhez tanítói kinevezését, egy Nógrád megyei kisközségbe, Kisbárkányba, ahol az első általános iskolát neki kell megszerveznie.¹ Ki gondolta volna akkor, hogy húsz évig az lesz az otthona.

Székely vagyok

1921. Kisbárkány

Írta: Finta István (1894-1977.)

Altáj s Ural közt végtelen síkon,
Füves sztyeppéken volt az őshazám;
Ott múltak, teltek gyermekéveim,
Megvédtem azt századok során.

Majd jött a délceg, büszke ifjúkor,
Ellenre lesve néztem szerteszét:
Megállni nem mert, félt a gyáva had,
Nyugatra űztem népek tengerét.

Elönté azt, mint szennyves tengerár;
Jött nép a nép, hullám-hullám után;
Követtem azt, kezemben kopja, kard,
Vágtatva jöttem, törtem nyomdokán.

Fénytől vakultam Róma volt az úr,
Kéjben fetrengett csak az ostoba:
Villant a kard, – Hadúr villáma sújt; –
Lettem, mert kellett „Isten-ostora”.

¹ 2009. augusztus 20-án, ünnepélyes keretek közt a község önkormányzata több évtizedes munkájáért (holtában is elismerve) díszpolgári címet adományozott neki, amit testvéremmel vettem át püspöki istentisztelet keretein belül. Munkáját méltatták, és felolvasták az 1921-ben írt Székely vagyok c. versét.

Munkám végezve visszatértem én,
A székelyt hagytam itt, mint őrszemet;
Ha törtek rá, üzent a föld s a lég,
Megvédeni jöttem fellegek felett.

Majd Kárpát bércén én vezettem át
Turul nyomán jött Árpád hős hadát;
Örökségként örökre adtam át
A szittya-székely ősi hun-hazát.

És elmúltak évek, hosszú századok,
Őrt álltam én e föld határinál;
Megtört e sziklán minden áradat,
Hiába tört rá kun, török, tatár.

Lengyel mezőkön, Kárpát bércein
Doberdó poklán álltam, mint a szirt;
Feltartva ott a népek ezreit,
Naponta túrtam, ástam sírra sírt.

Míg én vérezve védtem népemet,
Csatornák szennye, rongy pogányhadak
Titokban rágták szét kardvasam,
Népemre raktak súlyos láncokat.

Rab most a föld, a víz, a lég, a nép,
De él az Isten, lát az ős Hadúr;
Felporzik ott fent még az égi-út
S e földön újra székely lesz az úr.

Ha kell, fegyvert fog élő és holt,
Majd jönnek újra fényes századok:
Turáni fajtám él a szittya nép,
Egy porszem közte bár – székely vagyok.

...és apám ott áll az Ebhát-tetőn, maga előtt látja leendő otthonát, ahol majd élni és tanítani fog. A táj megnyerő. Előtte, az egyetlen faluba vezető út kanyarog, a domboldal egyik oldalán sima, zöld rétben folytatódik, közepén fűzfák árnyékában kicsi patak folydogál. Dús fű között kisebb-nagyobb kenderáztató tavacsók tükröződnek a lenyugvó nap fényében. Három oldalról gondozott, színes, keskeny földcsíkok övezik a völgyet. Látszik, hogy szorgalmas kezek munkálkodnak a határban.

Kisbárcány a dombok aljában

A kicsiny község egy lankás völgy-katlanban fekszik, csak egyfelől lehet megközelíteni. A települést köröskörül lombos erdőkkel borított dombok veszik körül, ahonnan már csak földes út vezet tovább, onnan pedig erdőn keresztül, gyalogosan lehet továbbjutni Borókás-, Almás- és Bede-pusztá felé, amelyek akkor közigazgatásilag nem tartoztak Kisbárcányhoz, de az ott lakó gyerekek a falusi iskolába jártak.

Lassan lenyugodni készült a nyári nap, amikor a fiatalember beért a faluba. Az emberek kíváncsian figyelték a jólöltözött,

városi embert, – kevés idegen téved ide a világ végére. Akivel találkozott, mindenki előre köszöntötte; sejtették, ki lehet, biztosan híre ment már, ki érkezik oda. A bírót kereste. A helység közepén, a harangláb mellé irányították.

Hosszú falusi ház tornácáról – hatalmas fehér komondor ugatására – egy középkorú, jól megtermett férfi nézett ki. Pipáját bal kezébe fogva indult a vendég fogadására. Nincs kétsége afelől, ki lehet a látogató, hiszen tanítójuk kinevezéséről már hírt hozott a postás.

– Adj’ Isten jó napot! – köszöntötte a falu bírója, kalapját leemelve a fejéről. Úgy-e, tanító úrhoz van szerencsém?

– Adjon Isten! – fogadta köszöntését Finta István, mert ő volt az érkező – miközben bemutatkozva, kezét rázott a házigazdával. – Engem neveztek ki a falu tanítójának. Szeretném, ha megmutatná az iskolát és lakásomat, hogy kevés poggyászomat lerakhassam. Azt is tudni szeretném, hol lehet vacsorához jutni, ennivalót vásárolni, amíg be tudok rendezkedni.

– Az igazság az, hogy az új iskola épületén és a lakáson még dolgoznak, – utolsó simításokat végzik rajta, de hamarosan elkészül. Úgy gondolom, addig nálunk, a tisztaszobában lakhat tanító úr. Ennivalónk, falusi borunk is akad. Maradjon itt nyugodtan, legyen a vendégünk. – Asszony! – szólt a gangon serénykedő menyecskének – vágjatok csirkét, vendégünk lesz vacsorára!

Így fordult apám sorsa a nagy viláégés, az első világháború után, és kezdődtek a nehéz, küzdelmes évek. Ez a kicsi település az én *szülőfalum*, ahol akkor mindössze 44 ház állt, legmagasabb épülete a zsuppfödeles kis harangláb. Szinte minden lakóházhoz tágas, nagy porta tartozik, megfelelő lakóépületekkel. A házak környéke tiszta, a kertek gondozottak. Szorgalmas, dolgoz emberek lakták, viszonylag jó módban, szerény igényekkel. Legtöbb épület L alakban készült, ahol nagy családokkal, több generáció élt együtt.

Korábban még iskola sem volt a faluban, így az emberek többsége írni-olvasni se tudott. Apám feladatát képezte megszervezni az iskolát, tanítani a gyerekeket és nevelni, vezetni az itt lakó embereket.

A települést összesen négy utca szelte részekre. Aki a faluba vezető egyetlen útról közelítette meg a helységet, az elején egy tér (úgynevezett delelő) terpeszkedett, távoli sarkában gémeskúttal és hosszú vályúkkal, ott itatták meg a legelőről hazahajtott tehéncsordát. A térről, balra nyílt a Tátra utca, ahol az iskola épült, azzal együtt csupán három portán, jobbról és balról jómódú gazdák háza állt, hatalmas melléképületekkel, kertekkel-szerűvel.

Az utca elején – léckerítéssel körülvéve, gondos asszonykezek által földíszítve – magas fakereszt vigyázta az apró települést.

Még aznap este megtekintették a bíróval az épülő iskolát, amelyen már valóban csak az utolsó simításokat kellett elvégezni; vakolás, meszelés, takarítás várt befejezésre. A lakás azonban még nem készült el, addig az egyedülálló fiatalember beérte a felajánlott szobával.

A tanító elfogadva a bíró ajánlatát, lepakolta kis bőröndjét a tisztaszobában, ahol hatalmas ágy uralta a helyiséget, toronyba rakott ágyneművel. A berendezéshez tartozott még a sarokban egy nagy asztal, körbevéve feketére festett karos lócával, egy almárium sok fiókkal, tulipános láda, tetején apró tárgyak, fényképek. Az ajtóval szemben a falon felfüggesztve szentkép, amely Máriát ábrázolta a Kisdeddel. Az agyaggal mázolt padlót házilag szőtt színes pokróccal takarták le. A tiszta szobákban sehol nem volt fűtési lehetőség, azt tulajdonképpen nem is lakták.

Vacsora közben és utána egy üveg bor mellett a faluban lakókkal kapcsolatos fontosabb tudnivalókról, az itt élő emberekről folyt a beszélgetés.

Másnap a bíróval együtt fölkeresik az asztalosmestert meg nézni, hogyan áll az iskolabútor készítésével. Egyelőre erős iskolapadokat, egy íróasztalt pódiummal, és egy széket rendeltek, amelyeken még száradt a sötétbarna festék.

Később a pódium mellé, a sarokba, lécekkel körülkerített emelvény került, amelyet három falépcsőn lehetett elérni. Oda helyezik majd az énektanításhoz szükséges harmóniumot.

Jövet-menet egyre több asszonnyal, férfivel találkoztak, mindegyikkel kezét rázva, néhány barátságos szót váltottak. Pár nap múlva a fiatal tanítónak már szinte az egész falu népét sikerült megismernie, ami nem volt nehéz, hiszen a település lélekszáma még a kétszázat sem érte el. Elképzelhető, milyen örömmel fogadták az új tanítót, aki elindította őket az írni-olvasni tudás felé. Alig egy hét múlva már szeptember, kezdeni kell a tanítást. Ezért az iskolába, a község legtágasabb helyiségébe hívták össze az iskoláskorú gyermekek szüleit. Mivel eddig még iskola sem volt, a felnőttek majd' egésze analfabéta, – ezért nemcsak a gyerekek, de a felnőttek is tanításra szorulnak majd. A tanító feladatát képezte az iskola megszervezése, a gyerekek tanítása és nevelése, valamint vezetni és eligazítani az itt lakó családokat ügyes-bajos dolgaik ellátásában. Elsősorban azonban az iskolaérett gyerekek kerültek sorra.

Amint befejeződött az építkezés, berendezték az egyetlen tantermet, kezdődhetett a tanítás. A pódiummal szemben jobbról és balról 6-6 padsor, egy padsorban 4-5 gyermek fért el. A tanító oktatta és nevelte a kicsiket és az ifjúságot; előbb csak egy osztályt, majd sorban a többi, egyetlen teremben. Kevés nebulót kellett beíratni, mivel nem csak a hat évet betöltött gyerekek kerültek az első osztályba, hanem azok is, akik addig még nem jártak iskolába.

Édesapám az első diákjaival

A faluban élő embereket az őket érintő közleményről dob szóval tájékoztatták. Most is elindult a falu utcáin a kisbíró², aki több helyen megállva, sűrű dobpergést követően – hangos szóval tagolva hirdette:

„Közhírré tétetik a község lakosságának:

Holnap délelőtt beiratás lesz! Azok a szülők, akiknek gyermekei augusztus elseje előtt betöltik a hatodik életévüket, vagy eddig nem jártak iskolába, jelentkezzenek beiratkozásra a tanító úrnál. A beiratás kötelező, annak elmulasztása büntetéssel jár!

Mivel a falu költségvetése csekély, azt is el kell dönteni, hogy ki, mennyi összeggel járul hozzá a tanításhoz szükséges eszközök beszerzéséhez!”

Újabb dobpergést követően a kisbíró folytatta útját a következő helyre.

² Így hívták azt az embert, aki postára járt, dobolt, általában segítségére volt a bírónak.

Szeptember elsején a gyerekek kipirult arccal, nagy izgalommal igyekeztek az iskolába, a hideg idő beálltáig legtöbbször mezítláb, vállukra vetve – az édesanyjuk szorgos kezével házilag szőtt, vászonból vart – tarisznyát, benne olvasókönyvvel, palatáblával és palavesszővel, meg egy szelet kenyérrel, almával.

Környező települések

Az illendőség úgy kívánta, hogy a tanító a közeli falvakban lakó tanult emberekkel felvegye a kapcsolatot. Ezért amikor ideje engedte, bemutatkozó látogatásokra indult. A legközelebbi, kicsit nagyobb faluban, Nagybárkányban állt a katolikus templom, oda jártak át misére az emberek vasárnaponként és ünnepeken. Istenfélő, vallásos nép élt itt, ezért ilyenkor útra kelt a falu apraja-nagyja, csak néhány járóképtelen öreg vagy beteg maradt otthon örségben. Hóban-sárban, jó időben gyalogosan mentek át a két kilométerre eső templomig, majd vissza. A falu tanítójának is illett velük tartani.

Így ismerkedett meg a legközelebb eső község katolikus papjával, meg a kántorral, és az ott élő tanítókkal. Hamar barátságot kötött velük.

A másik falut egy alig két-háromszáz méter magas hegyet megmászva lehetett elérni. Lucfalva, tót nyelvű község, ahol főleg evangélikus vallású emberek éltek. Kocsiúton megközelítve legalább nyolc kilométer távolságra esett egymástól a két település, de a meredek hegyen keresztül ez a távolság két-három kilométerre zsugorodott. Kisbárkánynál kicsit nagyobb, iskolája is több tanerős, ahol néhány tanult ember, meg egy fiatal, családos evangélikus pap élt, akivel hamarosan életre szóló barátságot kötött, majd később a család és a gyermekek egymással jó kapcsolatot tartottak.

Öt kilométerre fekvő Sámsonháza, akkor jegyzői székhely. Öt község alkotta a körjegyzőséget, ide tartozott még néhány tanyai- és pusztai település. Akkoriban ennyi nem számított

nagy távolságnak, leginkább gyalog tették meg az utat, csak amikor beköszöntöttek az esős, hideg hónapok, akkor közlekedtek lovas kocsin. A legközelebbi vasútállomás kilenc kilométerre esett, ide már mindig kocsin jártak.

Meglátni és megszeretni...

Sámsonházán volt a környék egyetlen postahivatala, ahonnan a kisbíró hordta-vitte hetenként kétszer a leveleket és egyéb küldeményeket. Azokon a napokon, amikor nem járt a postás, a fiatal tanító gyakran átruccant ügyeit intézni, újságot vásárolni. Nagyobb település lévén – több tanult ember élt ott is, a Hangya-szövetkezet élelmiszerboltot tartott fenn, ahol már nagyobb választékból lehetett vásárolni, mint a kicsiny falu szatócsboltjában.

Egy ilyen alkalommal, városiasan öltözött, csinos, fiatal hölgy akadt a fiatal tanító útjába. Karcsú, remek alakja, dús, vörösesbarna hajkoronája megragadta figyelmét. Ő is levelet adott fel a postán. Előbb feltűnés nélkül szemrevételezték egymást, majd a férfi tisztelettel megemelte kalapját, mire a hölgy tartózkodó udvariassággal megbiccentette a fejét. Ezt követően ki-ki indult a maga útjára. A tanító egész úton hazafelé – majd otthon is – törte a fejét, ki lehet ez a nyilván nem idevalósi fiatal nő? Hogyan kerül ide? hiszen nagyjából már a környék minden falujában élő úri családot ismerte.

Ezután egyre gyakrabban átsétált a faluba, remélve, hogy majd csak összefutnak ismét. Valóban szerencsésnek tartotta magát, amikor a körjegyzői irodában ügyeit intézve majd' elakadt a lélegzete, amint meglátta a bájos idegent – egy szöszeke, két-hároméves kisfiút kézen fogva – Matyikával, a jegyző feleségével társalogni. A kisfiú ugyan elgondolkoztatta: talán már nem is szabad a hölgy?, lehet, hogy férjes asszony?

Nem akart kétségek közt maradni, ezért – mivel a jegyző nejét már jól ismerte – a hivatalos ügyeit befejezván, odament köszönteni. Akkori szokás szerint meghajolva, kézcsókkal

üdvözölte Matyikát, így már nem tetszett tolakodásnak, hogy az ismeretlen hölgynek is bemutatkozzék, akit Margitnak szólítottak. Jövőben már könnyebb lesz majd a további nyomozás, és alkalom keresése újabb találkozásra.

Nem kellett sokáig várakozni, mert Sámsonházán egyházi ünnepségre készülődtek. Meghívták a környező községekben élő tanult embereket, – köztük a fiatal tanítót – akik az istentisztelet utáni lakomára is hivatalosak. Ekkor már többet tudott a csinos ismerőséről. Amikor szóba került, az aljegyző elmondta neki, hogy a kántortanító unokahúga, nemrég' özvegyült meg és most hosszabb látogatásra érkezett rokonaihoz. Ezért megszervezhette, hogy a lakománál „véletlenül” egymás mellé kerüljenek. Most már mód nyílt vele meghitt beszélgetésbe merülni, és a következő találkozást megbeszélni.

Mindketten jól érezték magukat a hangulatos társaságban, kellemes emlékek búcsúztak el, a következő viszontlátás reményében. Így történt, hogy Margit asszony nem sokáig maradt özvegyen, mert István a nagybátyjától hamarosan megkérte a kezét.

Otthonteremtés

Elkészült az iskolával egybeépített tanítói lakás, ahol a legszükségesebb bútorokkal már berendezkedett István. Néhány hónapi udvarlási idő után úgy döntöttek, hogy összeházasodnak. Apró akadály közéjük állt ugyan, az, hogy a menyasszony és vőlegény más-más vallású. A község pedig, ahol tanít, szintiszta katolikus. Akkori szokás szerint elvárták, hogy tanítójuk a majdan születendő gyermekeit katolikusoknak kereszteljék. 1923. június 1-jén házasodtak össze. Az esküvőt a katolikus templomban tartották. A menyasszony nagybátyja evangélikus kántortanító, ezért eleget téve a szokásoknak, az evangélikus templomban is megáldatták frigyüket. Házaságukról el lehetett mondani, hogy – mint a mesében – boldogan éltek, míg meg nem haltak!

Azonban a mesének még nincs vége, addig igen sok minden történik velük. Sok kellemes, szép napot éltek át együtt szeretetben, boldogságban, de mellette sok-sok megpróbáltatás várt rájuk, gondok, küzdelem a megélhetésért, majd nehéz, történelmi idők következtek, amikor kitört a második világháború, így házastársként, de egy ideig kényszerűen külön-külön kellett megélniük annak borzalmait.

Margit asszony első férje Budapest mellet, Rákoslíigeten a gimnáziumban tanított. A nála jóval idősebb férje jómódú, több bérház tulajdonát képezte. Hirtelen halálát követően a házakat pénzzé tették, ami kisfia öröksége lett. Sajnos, a bankban elhelyezett vagyon – később, a gazdasági világválság következtében – semmivé vált. Ahogy aztán többször szó esett róla a családban, egy levélbélyeg ára maradt meg belőle.

Most, hogy újra házasságra lépett, régi lakásukat felszámolva, elhozatta bútorát, minden holmiját. Lassan sikerült berendezkedni a tágas vidéki lakásban. A bejárathoz széles, szép, mozaiklapokkal lerakott, fedett folyosón át lehetett bejutni egy tágas, üvegezett ajtóval zárható előszobába. Ebből nyílt jobbra a nagy ebédlő, mellette kis szalon. Onnan át lehetett jutni a tágas nappali szobába, amit teljes szélességben sötét bársonyfüggöny választott el a hálószobától. Ezt a helyiséget az előszobától is meg lehetett közelíteni, attól egy ajtó választotta el. A lakás berendezése ízléses, a kor divatja szerint kényelmesen, otthonosan rendezték be. A bútortárat szőnyegek, kézimunkával készült függönyök, csipketerítők egészítették ki. A falakat a divatnak megfelelően bekeretezett festmények díszítették.

Apám származása, a család címere az ebédlőszobában keretbe foglalva, a két nagy ablak között ékeskedett, a következő szöveggel: Gelenczei Finta család, de genere Aba. Alatta a címer: egy ember, kezében kard, másikban búzakalász.

A Finta család címere

Az előszobából balra nyílt a nagy konyha, onnan kamra, körben sok-sok polccal, abból még egy sötét, ablak nélküli helyiséget, a padlásfeljárót lehetett megközelíteni. Utóbbi kettő északra nézett, így kellően hideg, alkalmas volt élelmiszerek tárolására.

Szüleim – ha időnként súlyos gondokkal küszködve is – boldog házasságban éltek. A nehézségeket át tudták hidalni, mert egymás iránti megértés, a szeretet és tisztelet mindvégig bennük élt. István gyermekeként szerette a háromévesen készen kapott kis Gusztávot, sajátjaként nevelte, majd taníttatta, a később születendő gyermekeivel együtt.

A család

1924 év tavaszán kopogtatott a gólya: kisfiú született, akit apja után Istvánnak kereszteltek. 1925. december 30-án leány látott napvilágot, aki anyja után Margit, második névnek a Katalin nevet kapta (ez a kislány voltam én). Majd újabb két év elteltével, 1928. augusztus 29-én András is megérkezett. Szere-

tetben, nagy gondoskodással nevelkedtek a csöppségek. Amikor a gyermekek megszülettek, a gondoskodó apa – feleségét kímélve – saját kezűleg főzött finom ételeket, jó tyúklevest, még süteményt, tortát is készített ilyenkor, hogy az anya minél tovább pihenjen, békésen gondozza a kis jövevényeket.

Teljes komfort hiányában nem könnyű feladat ellátni hatagú családot. A jóérzésű férj és apa minden gondból, feladatból kivette részét, de mindig fogadtak állandó segítséget vagy bejárónőt, aki a háztartásban szorgoskodott. A faluból egy özvegyasszony, Terka néni sokáig állt segítségükre, mert neki is jól jött egy kis pénz, hiszen két gyermekével maradt özvegyen. A háztartásban kettőnek is bőven akadt tennivalója. A mosást akkori szokás szerint mosóteknőben végezték, a vasalás pedig faszenes vasalóval zajlott. Előbb egy nagy, fa- és széntüzelésű rakott tűzhelyen sütöttek-főztek. Igaz, nagy helyet foglalt el, de előnye az, hogy rajta melegen lehetett tartani a vizet, hiszen abban az időben ilyen kicsi faluban nem folyt csapokból a melegvíz. A ház előtti virágoskert túloldalán fűrt kút szolgáltatta a vizet a főzéshez, tisztálkodáshoz, és mosáshoz. Kemény fizikai munkát jelentett a nagyobb létszámú család ellátása, kiszolgálása még olyan körülmények között is, ha segítséget alkalmaztak.

A minden gyermekére büszke apa, úszott a boldogságtól, amikor napvilágot látott egyetlen leánya. Annyira, hogy a rettenetes zord téli időjárás ellenére, már másnap reggel hóbanfagyban lovas-kocsiba fogat és útnak indul a szinte járhatatlan utakon hivatalosan bejegyeztetni őt az egyházközség anyakönyvébe, Mátraverebélybe. A sietős bejegyzés miatt aztán Katalin gyakran került olyan helyzetbe, hogy a születésnap miatt élcélődtek vele. Például a középiskolai osztályfőnöke egy ízben – amikor a születési időpontokat kérdezte sorban a lányoktól – megjegyezte: *„hogya lehet valakinek ilyen születésnapja? Szülei nem tudtak még várni két napot? Egy évvel számítana fiatalabbnak!”*

A faluban élő emberek

OLYAN KICSI HELYSÉGBEN, mint Kisbárkány, rengeteg munkája akadt az ott élő tanult embernek. Azoknak, akik az elemi iskola hat osztályát elvégezték, két évig ismétlőiskolába kellett járniuk. Kötelezően nem írták elő a tananyagot, inkább – mint a neve is jelzi – hogy ne menjenek feledésbe, megismételték a korábban tanultakat. Hetenként két délután tartott a foglalkozás. A tanítójuktól függött, hogy valami újat is kapjanak. Ő gondoskodott arról, hogy a jó eszű, értelmes fiatalok ne rekedjenek le a kötelező hat osztálynál.

A szülőket rábeszélve – ami nem volt könnyű feladat, mert korán befogták gyermekeiket a mezőgazdasági- és ház körüli munkába – magántanulóként készítette fel a szükséges vizsgákra, amit a legközelebbi kis városban tettek le, általában mind jó eredményt elérve. Így azok, akik iparosnak készültek, már a középiskola (polgári) alsó négy osztályának bizonyítványát is megszerezték.

Abban az időben olyan kis településen még nem különítették el a gyengébb, vagy valamilyen betegséggel, fogyatékossággal született gyermekeket. A faluban a Zsélyi-házaspárnak két lánya – a mai értékeléssel nem ütötte meg a mértéket, hogy elemi iskolába járjanak – de valamennyit foglalkozni kellett velük is az iskolában. Amikor már nagyon zavarták az órákat, tanítójuk egy felsőbb osztályba járó gyerekkel hazakísértette őket. Természetesen nem kaptak osztályzatot, csak azért lehettek a többi gyerek között, hogy némi fegyelem és valamennyi egyéb tudomány és jó tulajdonság rájuk is ragadjon. Az egyébként helyes két kislány jellegzetes, érdekes szavakat használt, és különös hangsúllyal beszélt. Bennem máig megragadt, amikor egyszer az idősebb így figyelmeztette hűgát: „*Edi bidáss onnét!*” (Értsd: Edit, vigyázz, ill. menj onnan!)

A tanító padba ültette az iskolába járó gyerekek szüleit is, akik igyekeztek nem elmaradni tőlük. Asszonyok, férfiak tanultak és vizsgáztak, bizonyítványt kaptak. Hamarosan meg-

szűnt az analfabétizmus, tudtak írni-olvasni, és a legalapvetőbb számtani alapműveleteket is elsajátították.

Apám hivatásához híven, fáradságot nem ismervé mindig nevelt, tanított. Férfiaknak a korszerű mezőgazdaságról, növénytermelésről, állattenyésztésről tartott előadásokat. De szó esett történelemről, földrajzi ismeretekről, tájékoztatta őket a politikai helyzetről, nem feledkezve meg a hazafias nevelésről sem. Az előadásokon mindenki részt vehetett. Nem kellett sok unszolás, különösebb meghívás, mindig szívesen jöttek, megtelt az iskolaterem. Anyukám a falu „tanító néjje” foglalkozott a lányokkal-asszonyokkal. Részt vehettek a nőket érdeklő előadásokon, ezen kívül kézimunkára, varrásra tanította őket, főzőtanfolyamokat szervezett, ahol korszerű, változatos ételek készítését a gyakorlatban sajátították el.

Már gyermekkorban magamba szívtem a helyes táplálkozás fontosságát. Anyukám mindig változatosan állította össze az étkezés kellékeit. Nagy gondot fordított arra, hogy naponta magunkhoz vegyük a nélkülözhetetlen táplálékot: szükséges mennyiségben fehérjét, zsiradékot, szénhidrátot, vitaminokat és ásványi anyagokat. Fő elvének a változatos étkezést tartotta. Sohasem dőlt be az akkor is divatos sajtóhíreknek, amikor azt boncolgatták, mit szabad és mit nem szabad enni. Apukám azt tartotta, hogy általában mindaz propaganda, amit az újságokban időnként hangoztatnak: ha valamiből nagy a raktárkészlet, akkor azt írták és bizonygatták, hogy abból kell többet fogyasztani, mivel az egészséges, vagy fordítva: ami hiánycikk vagy drága, akkor az ártalmas az emberi szervezetre! Lehet, talán túlzás ilyen röviden a magyarázat, de van benne valami, mert időnkint ismét az ellenkezőjét állították.

Egészségügyi témákról is szó esett az előadásokon. Új építkezéseknél rábeszélte a tulajdonost, hogy nagyobb ablakokat nyissanak a házakra, a falak megfelelő szellőzése végett. Amikor megjelent a detektoros, fülhallgatós rádió, majd utána a hangszórós, saját készülékét vitte át a tanterembe, ahol az

emberek az időszerű, őket érintő adásokat szinte szájtátva hallgatták, ami számukra csodaszámba ment.

Az ifjúságot sportra nevelte. Kint a szabadban, az iskola udvarán vagy jó időben a közeli Tóthegy tisztásán, a tiszta levegőn tornáztatta a fiatalokat.

Leventéket oktatott; abban az időben ezt a feladatot a kisebb helységekből máshol is a tanítók végezték. Itt is sportra, szabadtéri mozgásra fektette a hangsúlyt.

A falusiak mindennapi gondjaik megoldásához segítséget kaptak a házaspártól, bármikor, bármivel fordulhattak hozzájuk. Orvos, védőnő tíz kilométeres körzetben nem működött, még telefonálni is csak az öt kilométer távolságban fekvő falu postáján lehetett. Betegségben tanácsadás, balesetnél elsősegélynyújtás szerepelt napirenden. Szülésekhez kezdetben egy képzetlen, babonás asszony járt át a szomszéd faluból, aki tudatlanságával több kárt okozott, mint amennyi hasznot hozott volna.

Egyik családnál az asszony hatodik szülése után sem maradt életben az újszülött, mint mondták, halva jött a világra. Jómódú családról lévén szó, a szülők nagyon vágytak gyermekre. Amikor tudomására jutott Anyámnak a család tragédiája, gyanúsna tartotta a sok halott gyermeket. Ezért erélyesen fellépve, felszólította a szülésznőt, és a család figyelmét is felhívta, hogy amikor elérkezik a szülés ideje, azonnal értesítsék, addig semmit se tegyenek, amíg ő odaérkezik. Ha elmulasztják, feljelentést tesz. Sejtette, hogy az elpusztult újszülöttek a tudatlanság áldozatai lehettek, ami igaznak bizonyult.

Egyszerre érkeztek a szülésznővel. Amikor a pici fiú megszületett (aki később e történet írójának az általános iskolában osztálytársa lett), a bábaasszony hosszú, vastag kenderfonalból szőtt lepedőből felszabdalt csíkokkal egész testét, kezeit-lábait – mint a múmiáknak – szorosan betekerve, kezdte lekötözni, mondván: „nehogy meggörcsüljön!” Tulajdonképpen őt is megfojtotta volna, mint korábban született testvéreit, szerencsére édesanyám megakadályozta ebben. Ki tudja, hány

pici élet szűnt meg a környéken hasonló módon, butaságából eredően?

Az emberek ragaszkodása a tanító-házaspárhoz meghatározó volt. Földterület vásárlásnál, vagy öröklés esetén a birtok elosztása alkalmával hívtak ugyan földmérő szakembert a városból, mert ezt kötelezővé tették az akkori törvények is, de nem nagyon bíztak meg egy idegenben. Apámat kérték föl, mérje át újra a területet, és csak akkor elégedtek meg, ha ő is egyetértett a döntéssel. Mindezekért soha nem kért pénzt, de az emberek sok mindennel meghálálták fáradozását. Ami a ház körül megtermett nekik, szívesen elhozták, így került baromfi, disznóöléskor kóstoló, tojás, tejtermék, stb. az asztalra.

A család ellátásához szükség is volt a fizetés kiegészítésére, éppen ezért édesapám gyakran helyettesítette a plébániatemplomnál a távollévő kántort is. Szabadidejében egyházi zenét írt, egyszer bérmálás alkalmával az érkező püspök fogadására a gyermekkórus az ő szerzeményét adta elő. Verset, zenét, indulókat más alkalomra is alkotott.

Hozzáértésének, lelkiismeretes munkájának megtermett az eredménye. Szeretnék megemlékezni arról, *milyen volt Apám tanítói munkássága*. Én a családi beszélgetéseket felidézve, leginkább arra emlékszem, neki az első világháború, a hét év katonai szolgálata után, kenyérkeresetre szorulva, mérnöki pálya helyett kellett elhelyezkednie abban a kis faluban, ahol azelőtt nem volt iskola, s emiatt a község nagy része írástudatlan maradt. S ott egyetlen tanteremben tanította előbb az egyetlen osztályt, majd így folytatta tovább, amíg aztán mind a hat osztályt ugyancsak abban az egy teremben kellett nevelni és oktatnia.

Tudom, ez már nem időszerű! És mégis, eredményes lett a munkája. Ilyen körülmények között, aki a keze alatt járta ki a hat osztályt, majd az akkor szintén kötelező kétéves ismétlőiskolát, az a fiatal jó alapokkal indult az életbe. Úgy oktatta a számtant, hogy mindenki tudta, értette az akkori tananyagot. Nem volt olyan, aki megakadt a szorzótáblában, mert amikor

az iskolába érve összegyűltek a gyerekek, kórusban, hangosan kezdték mondani az egyszeregyet. Addig is csend és rend uralkodott a teremben, nem ordítottak fegyelmezetlenül, amíg megjelenik köztük a tanítójuk. A már hat osztályt magába foglaló egyetlen tanteremben zengett a gyerekek kórusa, amint a bűvös számokat skandálták.

A kicsik a nagyokkal együtt mondták, bár sokan még nem is értették, mégis fülükbe csengett, s azon keresztül rögzült a buksi fejükben az egyszeregy. Először fölfelé: egyszer egy az egy, kétszer egy kettő... tízszer tíz, az száz, majd visszafelé: száz, az tízszer tíz, kilencven az kilencszer tíz stb. – oda és vissza! Apám mindig azt mondta nekik, hogy ezt úgy kell tudni mindenkinek, mint az esti Miatyánkot. Mindenki megtanulta az osztályának megfelelő számtani műveleteket. Akkor rég', abban az emberi és egészen más világban, azok között az egyszerű körülmények között tanultak meg a világtól elzárt kis faluban a gyerekek jól olvasni, megérteni azt, amit olvasnak, írni, helyesen írni, érthető módon, helyesen beszélni, nem dadogni, hanem édes magyar anyanyelvünket szépen hangsúlyozva, jól ismerni és alkalmazni.

Gyakran hallottam apámtól: aki helyesen tanul meg magyarul beszélni, annak nincs gondja sem az írással, sem a helyesírással, mert tudja, érzi, hogyan kell leírni a szavakat. Nagy gondot fordított a hangsúlyra. Nem „énekelték” beszéd- vagy olvasás közben, nem akadoztak, de nem is hadartak a tanítványai. Nem akadt olyan diák nála, aki az első iskolai év végén ne olvasott volna úgy, mint a vízfolyás – ahogyan ő mondta – jól hangsúlyozva, s ne értette volna azt, amit elolvasott. Igen, mindez úgy történt. A hat osztály összetételű tanulók közül egyik osztály írt, másolt vagy fogalmazott, a másik csoport olvasott, a harmadik a számtani műveletekkel foglalkozott. És megtanulták, értették, tudták, amit abban az időben előírtak!

Belém vésődtek apukám hasznos intelmei, aminek egész életem folyamán hasznát vettem. Könnyebb lett az életem a középiskolákban és később is, mivel jó alapokkal indultam

otthonról; máig sem felejtettem el, fél évszázad távlatában elakadás nélkül elmondom kisiskoláskoromban tanultakat és a verseket...

A tanítás, oktatás mellett nem feledkezett meg a nevelésről sem, mindig, mindenhol megkövetelte a tiszteletteljes viselkedést a tanulóktól. S a rengeteg munkája mellett még írt is indulókat, dalokat, novellákat, regényeket, szépen csengő, rímelő verseket. Hányszor elolvastam már elrongyolódott kötetét, legtöbbjét már kívülről tudom! Szép versei közül csak a két, számomra legkedvesebbet itt is bemutatom:

Finta István (1894-1977) versei

Házam... Hazám...

(1921. Kisbárkány)

Hó-koronázta bércek alatt
Csörgedező ér partjainál
Fenyvesek alján, völgynek ölén
Roskadozó vén épület áll.

Csak pici kunyhó, nem palota;
Már moha lepte, rossz a tető,
Néhol a zöld fák ágai közt
Zöldzsalus ablak villan elő.

Égre törő fák háttereként
Ködbe enyészik távoli hegy,
Völgyet övezve zárja a tért;
Erre is látszik, arra is egy.

Zöldell a fű a tér közepén,
Tarka virágja illatot ont.
Kis pad a szélén, karja is áll
Melyet a repkény ága befont.

Itt szabadabban száll a madár,
Zeng a víg ének, csattog a dal;
Áldja az Istent a csalogány,
Melyet a bokrok árnya takar.

Fönt a magasban kört kör után
Ír le a légnek szárnyas ura.
Sziklafokán rak fészket a sas;
Ellene föl nem juthat oda.

Ott a pataknál őzike jön,
Várja a pázsit, jó legelő;
Retten a zajtól, tisztul a tér,
Hogyha a mackó cammog elő.

Néma a környék, emberi hang,
Lárma a csendet nem töri meg;
Pásztor, ha néha erre halad,
Döbben a lelke, szíve remeg.

Szent ez a kis völgy, templom a tér;
Szent az a hajlék, ősi tanyám;
Csak pici kunyhó, nem palota;
Szent, aki lakja, édesanyám.

Messzire elvert onnan a sors;
Látom-e még őt, vagy sohasem?
Vándorok ajka jajra szokott,
Fenyvesek alján könnyes a szem.

Távoli bércek, hegyek alatt
Szenved az ősföld, jajszáva száll;
Sóhaj imája, hangja panasz,
Égre kiáltnak kínjai már.

Múlnak az évek, illan a perc,
Csüggedezésre nincsen idő:
Újra derült lesz s kék lesz egünk;
Nagy vala múltunk, szebb a jövő.

Fenyvesek alján, völgynek ölén
Vár pici házam, vár az anyám:
Életem érted áldozom én,
Csak te szabad légy drága hazám.

Temetőben jártam

(1941. Marosvásárhely)

Temetőben jártam
Az anyámmal nemrég,
Fölkelté figyelmem
Az a sok síremlék,

Hatalmas kőkereszt,
Fényes márványlapok,
Szobor is gyakori
Könnyező alakok.

– Óh, mondd, anyácskám!
Melyik itt a legszebb,
De ő nem szólt semmit,
Csak tovább vezetett.

Majd megállt egy sírnál,
Csak zöld gyep takarta,
Kopott fejfa jelzé,
Rámutatott arra:

– Olvasd a felírást! –
S én betűzni kezdtem:
„Kiss Péter közvitéz,
Meggalt tizenötben.

Ifjú szíve vére
A hazáért omlott,
Mikor a ránk-törő
Ellenségre rontott.”

– Ilyen fejfát kaptak,
Kik a hazát védtek:
Ezért kisleányom
A korhadtt fakeseszt
A legszebb síremlék.

Lakodalom

Szokás szerint a tanító házaspárt minden esküvőre meghívták, hiszen a község fiatalságát ők tanították, nevelték. Nagy eseményszámba ment egy esküvői ünnepségsorozat a csendes, dolgozások napok után. Édesanyám minden párnak óriási méretű „tornyos-tortát” sütött. Csodálták érte, hiszen ők csupán néhány egyszerű süteményfélét, – kenyérsütéskor túrós-lepényt, „herócét” (fánkot), többféle „pitét” (tejes- vagy vizes-piskóta), meg „bodag”-ot (pogácsa), görhét (kukoricalepény) sütöttek.

Lakodalmakra, bálokra cigányzenészeket a szomszéd faluból fogadták, mivel a faluban nem éltek cigánycsaládok, csupán nyaranta tévedt erre karján gombával teli kosárral egy-egy cigányasszony, hogy eladja szerzeményét.

Lakodalom idején, a ház udvarán, az időjárástól függően, sátrat állítottak, vagy a hatalmas, félig nyitott „fészert”, pajtát rendezték be. A rokonság asszonyai már a nagy napot hetekkel megelőzően készülődtek: csirkét, kacsát-libát tisztogattak, télen disznótort rendeztek, sütöttek-főztek. Amit lehetett, azt előre elkészítették.

Ezen az esküvőn, Terka néni (aki mosni-vasalni, háztartási munkákban segíteni járt hozzánk) az ő lánya, Malvinka³ a menyasszony, egy szép, fekete hajú, feketerigó-szemű, rendkívül csinos parasztlány, s azok közé tartozott, akik az elsők között kezdték meg az új iskolában a tanulmányaikat.

A falu apraja-nagyja hivatalos a rendezvényekre, – csak a betegek, járóképtelenek maradhatnak távol az eseményekről.

Esküvőt megelőző héten vőfélyek járkák a vendégeket hívogatni, összecsoportosítani a falubelieket és más községekben lakó rokonokat, ismerősöket. Versbe szedték a mondókat, felváltva skandálták a szöveget. Az alkalomra szép fekete ruhát öltöttek, falusi divatnak megfelelő, zakó alatt mellényt, fehér házilag szőtt és keresztszemmel hímzett inget. Kezükből fokos, amolyan hosszúnyelű alkalmatosság, amellyel sétabotként lehet

³ Nевet megváltoztattam.

járkálni, felül a fogantyúja baltaszerű, acélból finoman és tetszetősen megmunkált. A fokost színes pántlikákkal (szalag) díszítik fel a lányok. Indulnak a vőfélyek vendégeket hívogatni végig a faluban, majd a szomszédos településekre is, ha a családnak rokonsága akad a közelben. Az egész falu lázban ég, aki teheti, ablakból vagy a kapu előtt figyeli az eseményeket.

Így hangzik a vőfélyek meghívása:

*Szerencsés jó napot adjon az ég Ura,
szálljon a hajlékba az ő szent áldása.
Alázatosassággal engedelmet kérünk,
hogy ily bátorsággal a hajlékba léptünk;
de e hajlékba, mint követek jöttünk,
hogy illő tisztelettel meghívást tegyünk.
Mink vagyunk a menyasszony-család vőfélyei,
kik a tisztelt urakat-asszonyokat általunk felkéri,
hogy a lakodalmában, tessék megjelenni
szombaton délután 3 órára a Szent Lőrinc templomba
Szent Hitnek felvételére, utána tisztos vacsorára
szívesen fogja várni az egész családot.*

A család tagjai tapssal és hangos viváttal köszönik meg a vőfélyek meghívását, és megkínálják őket egy-egy pohár borral vagy pálinkával.

Bár előzőleg már kiválasztották, általában a rokonság ifjú leányai közül a koszorúslányokat, a vőfélyek mégis, illendőségből ünnepélyes keretek között mennek hívogatni a lányos házakhoz.

*Szerencsés jó napot kívánunk,
szépséges menyasszony házából jövőnk küldöttségbe.
Engedjék meg, felkérjük kedves Ilonka lányukat,
szépséges menyasszony: Malvinka koszorúslányának,
hogy a ránk következő szombaton három órára
jöjjön násznépünkkel az Isten házába.
Gondunk alá vesszük, mert mi is ott leszünk,
addig is az Isten maradjon mivelünk.*

Itt is tapssal és éljenzéssel fogadják a meghívást és megígérik, hogy ott lesznek idejében. Természetesen itt sem mulasztják el, hogy megkínálják a legényeket itallal.

És a vőfélyek folytatják útjukat végig a falun, kis település lévén, senki sem maradhat ki a meghívásból, hiszen vagy a menyasszony, vagy a vőlegény családja részéről érintettek.

Közben a vőlegény családjának vőfélyei is elindulnak a menyasszony házához:

*Dicsérjük a Jézust, édes megváltónkat,
küldjön e hajlékba békét, s nyugodalmat.
Álázatossággal engedelmet kérünk,
hogy ily bátorsággal e hajlékba léptünk.
De e hajlékba, mint követek jöttünk,
hogy illő tisztelettel meghívást tegyünk.
Mi vagyunk a vőlegény-családnak küldött vőfélyei,
ki a szép menyasszonyát általunk felkéri,
hogy a ránk következő szombaton,
– amint a katolikus szűztől várván,
méltán a hajdani szokás erkölcséhez
– járuljon buzgón az Oltáriszentséghez.
Midőn ezt elmondtuk illő tisztelettel,
addig is kívánom, éljenek békével!*

Hangosan, viváttal fogadják, megköszönik a vőfélyek verses meghívását és jókívánságát, ülőhellyel kínálják a fiatalembereket, megkínálják őket süteménnyel, itallal, kicsit beszélgetnek, majd elbúcsúznak egymástól.

Utána elindulnak a faluba és a környék falvaiba rokonok és ismerős családok meghívására:

*Engedelmet kérek, hogy bebátorkodtam
ebbe a tisztességes hajlékba.
Jó atya után hívják a vőlegényt Sánta Gáspárnak,⁴
kinek felbátorította Isten a szívét a szent házasságra.*

⁴ Nem a valós neveket alkalmaztam.

*Általam hívogatja családját öröme napjára,
vasárnap estére, egy kis mulatságra.
Kegyes hívásomat meg ne vessék, sőt, inkább szeressék,
a lakodalomba eljönni tessék,
hogy a vőlegény szíve örömmel beteljék.
Dicsértessék a Jézus Krisztus!*

Illendő köszönés után továbbindulnak a következő család meghívására. Mindez az esküvő előtti héten történik.

Az esküvői szertartásokat a násznagy vezeti, általában a családhoz tartozó nagybácsi vagy keresztaapa töltötte be ezt a tisztséget. Szépen összeállított program szerint folynak az események. Esküvő előtti este az egész falu izgalommal figyeli a menyasszonyi ágy kikérését, majd sokan elkísérik a menetet. A vőlegénynél, a násznagy mondja el a versét:

*Gondolom, tudják azt kegyelmetek, becses vőlegényünk,
amint mostan kíván, illő tisztelettel, általam kéreti,
hogy mátkája ágát adják által neki.
Mely szíveségükért nagy lesz köszönetünk,
vagy, ha úgy akarják, hát meg is fizetünk.
Ha meg tudunk alkudni majd a portékán,
gondolom, hogy nem lesz száz forint az ára.
De hogyha nem tudunk megalkudni könnyen,
a vőlegény majd elviszi ingyen.
De mi nem akarjuk a kegyelmetek kárát,
megadjuk a tűnek és cérnának az árát.*

Alku után több legény körbefogja az ágyat, úgy indul el a menet. A falu apraja-nagyja figyeli, vagy csatlakozik hozzájuk, amíg az egyik házból a másikba érnek, közben kajánul énekelnek:

*Este viszik a menyasszony ágát,
elvesztették a nyoszolya lábát,
vigyázz Gazsi, nem fekszel az ágyba,
míg elé nem lesz a nyoszolya négy lába.*

Esküvő előtti napon, vagy reggelén, a vőlegény családja „kikéri” a menyasszonyt. Szép verseket mondanak, majd ekképpen is válaszolnak. Megható végighallgatni, mindenki megkönnyezi a megható verseket és búcsúztatókat.
(A vőlegény házánál.)

*Tisztelt gyülekezet!
Isten szent nevében induljunk el innen,
csendes békességben.
Vőlegény urunknak keressük fel párját,
az ő drága kincsét, édes menyasszonyát.
Szerezzünk neki örömet, boldogságot,
hozzunk a keblére egy szép gyöngyvirágot.
Tisztelt gyülekezet! Isten szent nevében
gyerünk a menyasszonyért a legnagyobb rendben.*

Az egész család, a vendégekkel együtt indul a menyasszony házához, és ott hangzik el a menyasszony kikérése:

*Szerencsés jó napot adjon az Úristen!
Hála, hogy e napra fölriadtunk.
Éppen eljött már az óra, melyben magzatjoknak
oltárhoz kell lépni, mint menyasszonynak.
E járatban jöttünk tehát e hajlékba,
Hogy elvezessük őt Isten házába.
Kérjük azért szépen a kedves szülőket,
eresszék az útra kedves szülöttjüket.*

(Bevezetik a menyasszonyt.)

*Tisztelt vőlegényünk! Mi történt most éppen
amint a konyhából a szobába léptem:
azt hittem, angyal a mennyországból jött el,
hogy a lakodalomba ő is részt vegyen.
Koszorú a fején, virág a kezében,
gyönyörű napsugár csillog a szemében.
Gyönyörűségesen fel van öltöztetve,
nem is hiszem, hogy nem angyal öltöztette.
Az bizony! Mégpedig Gábrriel arkangyal,
ki szövetségben van a szűz lányokkal.*

*Szivárványdarabból vagyon a ruhája,
a hajnal kertjéből van a koszorúja.
A kincses szekéren szépen megérkezett;
tessék vőlegény úr, fogjon vele kezét!*

Taps és ujjongás követi az elhangzottakat.

A fehérruhába öltözött, fátyollal ékesített, mirtuszkoszorús menyasszonyt és a vőlegényt (akinek fekete ünnepi ruhája zsebét mirtuszcsonk díszíti), a násznéppel együtt lovas fogat szállította abban az időben a szomszéd falu templomába. Lovakon, kocsikon röpködnek a díszek, színes szalagok. Jókedvűen, dalolva, cigányzene kísérettel teszik meg az utat.

Előírt sorrendben, csendben érkeznek a templom elé, hogy Isten színe előtt örökre összekössék életüket. Akkor ez a szertartás komolyan kötöttet, valóban „holtomiglan-holtodiglan” egyezséget jelentett. Hívő, vallásos nép lakta a kis falut, akik nem szegték meg a parancsokat. Élték nehéz életüket békeségben, talán nem mindenki boldogságban, de hűséggel, mint Malvinka is.

A szertartás után a pántlikákkal, virággal földíszített lovas-kocsik sorakoznak a templom közelében, a vendégsereg elhelyezkedik, majd indul a násznép, utánuk a vendégsereg. Jó kedéllyel, dalolva teszik meg a két község közötti utat. A templomból visszaérve, a násznagy mondja a köszöntőt:

*Legyen az Istennek dicsőség az égben,
szerencsével jártuk, nagy dolgot hajtottunk végre.
Legyen az Úristen vezérünk mindenben,
ami még hátra van, érjen véget szépen.
Legyen az új párnak a mai esküvése
lelkeinek örök javára, üdvére.
Az Isten áldása szálljon le fejükre,
valamint az őket nemző jó szülőkre.*

Hangos éljenzés követi mondókáját. A vendégek elfoglalják helyüket a helyiségben – a falak-kifeszített ponyvák mentén – hosszan megterített asztalok mellett, a háziak és a násznagy

segítségével. Amikor mindenki megtalálja a magáét, elhelyezkedik, a gazdasszonyok pedig házilag főzött gyümölcs-pálinkát hordanak körbe, és megkezdik az étel kihordását, a násznagy pedig folytatja köszöntőjét.

*Dicsérettel legyen ez a hajlék tele,
csendességben legyünk, beszédem hallják,
szomorúság-bánat mitőlünk távozzék.
Aki nem tud semmit, most tőlem hallja:
Uraim az asztal meg nagyon terítve!
Jönnek majd az étek is mindjárt sorra,
ez a sok legénység nem áll itt hiába.
Nehogy az asztalon az étel meghűljön,
s fölmelegítése dologba kerüljön.
Tessék uraim helyre telepedni,
a muzsikusoknak is meg kell melegedni.
Méltó hát, hogy itten az öröm terjedjen,
Ételben-italban testünk részt vehessen.
De ne féljen senki, hogy csömört fog kapni,
gyomrát minálunk nem rontja el senki.
Vőfélyek érkeztek messzi Ázsiából,
a magyarok régi, híres hazájából.
Ügyességben nincsen párjuk a világban,
panasz tehát nem lesz a felszolgálásban.
Én mindent, ami tőlem telik, elkövetek,
jó gondolattal legyenek kegyelmeitek.*

Taps és éljenzés követi az elhangzottakat, közben mindenki megfogja poharát, majd koccintás után kiürítik. Kezdődhet a lakoma, miközben többször újabb köszöntések hangzanak el. A poharakat közben mindig megtöltik és a hangulat egyre emelkedik. Beszélgetnek, poharak emelgetésével köszöntgetik a távolabb ülőket.

Abban az időben étkezéseknél sajáttermésű, akkor még otelló és noa-szőlőből készült borral kínálták a vendégeket. Később apám tanácsára már nemes szőlőtőkékét telepítenek, így a rossz, emberi szervezetre káros direkt-termő szőlő termesztését szinte teljesen megszüntették.

A vendéglátás sokáig tart. Ott is az a szokás járta, hogy a násznagy, majd a szülők-rokonok (csak férfiak) pohárral a kezükben köszöntik a fiatal párt, jókívánságokat mondanak.

Fiatal vőfély jelenik meg, és szól a vendégekhez.

*Most jövök, érkezek ama tartományból,
francia királynak híres udvarából,
melynek kerítése vagyon rozmaring szálból.
Hogy eléjük adjam jöve telem okát,
hallgassák meg minden utas szándékát.
E járatba jöttem a hajlékba,
hogy a kérészség keljen fel százára
és kísérjen el engem szép multságunkba.*

A következő belépő mondókája:

*Szerencsés jó estét násznagy uraméknak,
végére jutottunk im hosszú utunknak.
Alázattal kérjük a jelenvalókat,
hogyha meghallgatnák egy némely szavunkat.
A mi kis seregünk odakinn vagyon,
a hosszú út alatt elfáradt nagyon.
Fogadják be őket vidám hajlékukba,
szeszeltessék őket szép multságukba.*

Vidáman folyik a lakoma. A vacsora finom, egész tyúkokból főzött leves, amibe akkori szokás szerint kenyeret aprítottak. Azt töltött káposzta követte, frissen vágott sertéshúsból főzve. Ezt sült baromfihús követte köretekkel, majd disznótoros sült hurka-kolbász. Csak bírja a vendégsereg gyomra a sok finom falatot!

Következnek a vőfélyek versengései:

*Uraim halljunk szót, szólok igazságot,
nem mondok én tréfát, hanem valóságot.
Adjanak hát nekem egy kis valóságot,
amíg elbeszélem a szent házasságot.*

*Ádámot az Isten mikor teremtette,
a szent házasságot még akkor szerette.
Ádámnak egy oldala csontját kivette,
melyből Éva asszonyt mellé készítette.
Maga volt a vőfély az Egek királya,
amint a Mózes szent históriája
híven élénk tárja, bár ki-ki vizsgálja,
s minden értelem ezt bámulva csodálja.
E szent rendelése az egek Urának
tetszett minden Ádám oly maradékának,
mint evangélistáknak, pátriárkáknak,
páratlan életet kevesen tartának.
Boldognak is lehet bizony azt mondani,
kit az Úr jó társal szeret megáldani.
Sokféle példát lehetne felsorolni,
mivel be lehetne ezt bizonyítani.
Boldog, kinek van háza és jó felesége,
mert a jó feleség a ház ékessége.
Boldog, kit úgy megáld Isten őfelsége,
ezt ki-ki elhiggye, – itt versemnek vége.*

Megjelenik a kis vőfély, kicsit megböki társát, és elkezdi mondókáját:

*Állj félre barátom, majd én is beszélek,
még ilyen legénytől, mint te, sose félek.
Magányos életet veled nem cserélek,
élj te csak párosan, én egyedül élek.
Nem vala szint Pálnak sose felesége,
Krisztus keresztje volt a gyönyörűsége.
Agyam is lőn az ő öröksége,
és mégis adatott mennyben dicsősége.
Soknak a házasság nagyon nagy kárára
nem mindenki talál egy kedves párjára,
sem szent Erzsébetre, s Mária anyára,
sőt, sok ember talál hazug Delilára.
Amaz erős Sámson, hogy társa szavának hitt
a hazug beszédű rossz Delilájának,
halálos szerelmet okozott magának,
mely által vége lett élete napjának.*

*Jobb pajtás, te is meg nem házasodol,
majd úgy a konyháról te sem gondoskodik.
Majd hidd meg, mikorra majd megpárosodol,
mint mit egyetek, ketten azon sopánkodik.
Kell a gazdasszonynak rosta, szita, kanál,
akarná, hogy rögtön 100 ökröt hajtanal.
Majd ott is vakarod, ahol nem is viszket,
hogya feleséged ily dolgokra készitet.*

Az első vőfély erre így felel:

*Hallod, barátom? Állj meg még egy szóra!
Nem hívlak ám most vacsorára, borra,
hanem megfelelek az előbbi szóra,
hogy a megbomlott eszed fordíthassam jóra.
Igaz, hogy szent Pálnak nem volt felesége,
de nem azért lett ám mennyben öröksége,
hanem mivel példás volt az ő szentsége;
azért lett csak neki mennyben öröksége.
Lám, hiszen Júdás is nőilen legény volt,
De, hogy méterétől hirtelen elpártolt,
felakasztá magát, a pokolba jutott,
hogy álnokságáért keservesen lakolt.
Rossz Delilája volt az igaz Sámsonnak,
de – hogy így járt, oka ő maga annak,
nem kell kibeszélni mindent az asszonynak,
mivel hogy ők titkot tartani nem tudnak.
Barátom, nagy kincs a jó asszony a háznál,
ha ők nem volnának, most sem járnál,
ki tudja, mily ország szélén kuruttyolnál.
Azért hát jobb volna, ha te nem is szólnál,
igaz az asszonyok olyat is kívánnak,
miket a férfiak nekik nem adhatnak.
De meg kell engedni barátom azoknak,
kik a férfiak bordáikból vannak.
Sok példát hozhatnék fel históriámból,
mind a régi, mind az utóbbi világból:
Mennyi jó származik a szent házasságból!
Látod, ez atyafi nem vesz ki sodromból.*

A vidám társaság ekképpen szól a kínálgatásra:

*Reszket már a kezem a pohár fogásába,
nem akar gurulni bor a torkocskámba!*

Lassan mindenki eltelik a sok finom étellel, majd a süteményekkel, a násznagy idejét látja az új pár kikérésének.

*Csendességet kérek, hallják kegyelmetek,
elbeszélek egy furcsa történetet,
amely a házigazdánk kamrájában esett,
mindjárt el is mondom, várjanak keveset.
De hazudni nem tudok, annyit mondok,
csak, mikor a számat beszédre indítom:
Tegnap egy kis kölest töltöttünk a zsákba,
s valami száz helyen ki van körül vágva.
Föl kéne szedni a sok kölest, mindjárt,
e végre kikérem én az új házaspárt.
Még mi itt mulatunk, addig ők felszedik,
úgyis túlságosan nagyok a körmeik.*

Mindig éjfélkor kezdik a menyasszonytáncot. A násznagy felkéri menyasszonyt, közben elmondja versét.

*Íme, itt áll előttünk az ékes menyasszony,
hogy hajdonfővel utolsót mulasson,
és minden vendégnek egy nótát juttasson,
az ajándékokból majd új cipőt varrasson.
Táncoljon hát vele mindenki egy kurtát,
de le ne tiporják a cipője sarkát,
gondoljanak arra, hogy drága pénzért varrták.
Az asztal közepén egy üres tányér,
a táncot én kezdem, a többi még ráér.
Menjenek el tehát, tizesért, százasért,
te meg cigány, húzd rá, játssz az új házaspárért.*

Okulás kedvéért, feltűnően a legnagyobb értékű bankjegyet dob a vesszőből font kosárba. Ezután szokásos sorrendben

kérik fel a menyasszonyt, mindenki egy fordulóra, és követik a násznagyot. Az összegyűlt pénzből a fiatal pár majd megvásárolja azt, amire leginkább szükségük lesz házasesetük indulásához. Esetünkben a menyasszony egy üsző árát táncolta össze.

A tánc befejeztével ifjú menyecskék elkísérik a menyasszonyt egy külön helyiségbe, ahol átöltöztetik szép népviseleti menyecskeruhába. Abban az időben, a faluban még mindenki kizárólag népviseleti ruhát hordott. Az ifiasszony hosszú fekete haját középen elválasztották, majd előlről indulva, mindkét oldalon négyes fonatot fontak belőle, majd a fülei fölött, azokat kissé takarva, hátul pedig kontyba fogták az egészet. Az első alkalommal piros-rózsamintás delén kendőből érdekes kis fészket kötnek az ifjúasszony fejére. Az egész fejdísz, a kendőt hátul érdekes módon csomóba kötik össze, s ezt a műveletet úgy fejezik ki, hogy „kikötik” az új menyecske fejét.

A lányok akkoriban „hajdonfőn” (fejfedő nélkül) jártak, hátul a hajuk hármass fonatba fonva, a fonat vége felé a pántlikát (szalag) masnira kötve, csak hideg- időben kötnek kendőt a fejükre, álluk alatt összecsomózva.

Ezután a menyecske kivezetése következik, amit még mindig a násznagy mond el.

*Tisztelt vendégeim!
Most egy új hírt mondok,
amit én maguknak tudtukra adok.
A lányok serege eggyel fogyatkozott,
az asszonyoké pedig eggyel gyarapodott.
Kit az előbb láttak hajdonfővel,
most itt áll asszonyfővel!*

A mulatság általában hajnalig tart, cigányzene mellett, – magyar-nótákat énekelve, táncolva, közben bort, süteményeket fogyasztva. De akadnak olyanok is a társaságban, akik nem tudják befejezni a mulatozást, még másnap is esznek-isznak, folytatják a dínom-dánomot. Némelyikük a túlzott szesz-

italtól elálmosodik, és valahol meghúzva magát, elalszik, másnap mit sem tudva arról, mi történt vele.

Hajnalban (vagy reggel), a menyasszonyi házban a násznagy feladata a menyasszony búcsúztatása.

*Tisztelt násznép!
Halljunk egy pár búcsúszavakat,
mielőtt itthagynánk ez érdekes házatokat.
Mert illő, hogy mikor ily nagy útra indulna,
Isten s ember előtt híven leszámolja,
kedves menyasszonyunk e módon szólna,
ha szív érzelmétől szavakhoz jutna;
elmondom tehát nevében, amit elméje gondola.
Ilyenformán volna, látom a búcsúszót:
Örömmel virradt fel reám e szent reggel.
Örömmel üdvözlöm, mert
ártatlan nagy bánat fogja őt el,
mert a házaselet útjára lépek fel.
Hosszú az én utam, amire indulok,
ezért óh, Istenem tehozzád fordulok.
Kérlek, óh el ne hagyj nehéz sorsomban,
Szent Fiaddal együtt állj mellettem nyomban,
mert ma változik meg az életem útja,
vagy síríg öröme, vagy örökös búra.
Add, hogy boldog legyen az én páros életem,
édes Jézus, kérlek, maradj holtig velem.
Dicsőség legyen a nagy magasságban,
éltesse az Isten, fénylő boldogságban.
Aki nekem rendel egy igaz társat,
kivel elnyerem a mennyek országát.
Reszketnek ajkaim a belső félelemtől,
de még jobban remeg szívem a szeretettől.
Engedd meg óh Atyám, ha megbántottalak,
hogy én téged sokszor szomorítottalak.
Kérlek az Istenre, bocsássd meg vétkem,
hogy el ne veszítsem én szegény lelkem.
Az Isten áldjon meg ezekért téged,
és szent országába vigye fel a lelked.*

*Majd kiesik lelkem megbágyadt helyéről,
könnyeim, mint a patak úgy folynak szememből.
Midőn hozzád nyújtom ezen búcsúzásom,
kedves édesatyám, tőletek el kell válnom.
Oh szerelmes anyám, látom, miként indulsz,
ájulástól talán többé meg se vidulsz.
Ismerem te gyenge anyai szívedet,
asszonyi erőtlenségedet.
Sajnálni fogod, engem mint neveltél,
emlőiddel tápláltál, a szélből őriztél.,
Óh, édes jó anyám, ne epeszd magadat,
bocsáss el engem, kedves leányodat.
Ha megbántottalak, Krisztus sebeire kérlek,
bocsásd meg az ő szent nevére.
Fizesse meg Isten sok fáradságodat,
émeltem tett sok dajkálásodat.
Vegyen fel ezekért téged a mennybe,
vigadjál szüntelen örök dicsőségbe'.
Kedves testvére(i)m, hozzátok is szólok,
Mielőtt ezúttal tőletek elválnok.
Az Isten áldása szálljon a fejetekre,
oly bőven, miként harmat száll a földre.
Végtéren vigyen fel benneteket a mennybe,
hogy részetek legyen az örök életbe".
Kedves lánypajtásim, hozzátok fordulok,
ha rátok nézek, szinte megvidulok.
De seregetekből már útra indulok,
éppen ezért mostan egy kissé búsulok.
Nem lesz már többé köztetek maradásom,
mert férjem házánál leszen én lakásom;
hogy férjem akarja, úgy leszen járásom.
Haj – de hamar elmúlt az én leányságom.
Az Úristen adjon nektek egy hű párt,
és szívből szeretett szerelmes hites társat.
És társaitok soha el ne hagyjon,
végül az egekbe magához fogadjon.
Kedves alsó, felső jószívű szomszédaim,
és kik jelen vagytok, rokonaim, barátaim,
az Isten áldjon meg titeket fejenként,*

*hogy ne érezzetek földön fájdalmat,
s ki az itt maradónak kívánok jókedvet,
nekünk utasoknak boldog megérkeztet.*

A megható búcsúzó szavakra sokan meghatódva, szemüket törölgették, majd ezután a közelebbi rokonság elkíséri az ifjú menyecskét a vőlegény házához.

Szózat a vőlegény szüleihez:

*Alázatossággal léptünk be hozzátok,
Tisztelt házigazda, és mindnyájan: tudjátok,
hogy egy új tagot hoztunk e hajlékba,
akinek szószólója én vagyok.
Kérem tisztelt uraim, nem, mint idegen
jött ő ide, kedves szülői drága köribe.
Hazajött ő, bár mégse egészen,
lakása ezen túl itt lészen.
Szeretettel kéri mindnyájatokat,
fogadjátok őt be, mint leányotokat.*

A vőlegény háznál megvendégelték az új rokonságot, akik elhozták a menyecskét, rövid ideig még beszélgettek, aztán lassan-lassan szétszéledt a népség, mindenki, aki tehette, hazament kipihenni a hosszúra nyúlt vígasságot.

Abban az időben még nem volt divatban egyszerű falusi emberek körében a nászút. A fiatalok elvonultak, általában a menyecske költözött a férfi házába.

A fiatal pár kapta a „tisztaszobát”, amit szépen feldíszített, hímzett terítőkkal takart, hatalmas pehely- és tollpárnákkal, dunyhákkal feldúcolt, faragott nyoszolya (ágy) uralt. A szoba másik sarkában, háromszögben sötét színű, faragott lóca foglalta el a helyet, előtte hatalmas, nehéz asztallal. A berendezést képezte még néhány karosszék, egy festett tulipános láda, almárium, tetején kis állótükör, gyertyák, apró tárgyak, csecsebecsék, fényképek, általában a szülők esküvői fényképe, az apa

vagy fiútestvér katonaképe. A falon feszület, néhány szentkép – Jézusszive, Mária Kisjézussal.

A „szarval” mázolt padlót házilag szőtt, színes rongyszőnyeg borította. (Elnézést kérek a kifejezésért, de így hívták azt az anyagot, amelyet a temető mellől hordott agyagos, „apoka” [agyag] földhöz kötőanyagként tehéntrágyát kevertek. Ezzel mázolták a ház előtti „padot” [döngölt folyosót], a konyhát, kamrát, néhol még a szobát is.) Később a gazdagabb családok a tisztaszobát már fapadlóval borították, de ők is házilag, rongycsíkokból szőtt pokrócokkal borították be. A lakás berendezése szerény, a legtöbb ház alacsony, kicsi ablakokkal.

A fiatal házaspárnak két gyermeke született, egy leány, egy fiú. A kislány szakasztott anyja, mire ő felserdül, ugyanaz a fekete haj, feketerigó-szem, szépen ívelt orr, sudár termet. Sok színésznő megirigyelheti termetét-szépségét. Amikor sok-sok év után apám temetésén megláttam, előbb azt hittem, az anyjával állok szemben, csak hát közben eltelt vagy húsz esztendő...

Szomszédok

Közvetlen szomszédunkban jómódú család lakott: idős nagymama, Rozi néni az urával, Pista bácsival, velük élt a nő, középkorú fiúgyermekük, szintén Pista bácsi, feleségével, Örszi néniel és azok két gyermekével: Erzsivel és Jósikával.

Örszi nénit a szomszédos faluból, Nagybárkányból hozta ide az „ember” (így hívták a férjet, általában a férfit). Rendes, dolgozó, mélyen vallásos emberek mindnyájan. Hosszan elnyúló házban éltek, amely a végén L-alakban istállóban, pajtában, fészerben folytatódott. A lakóház bejárata a konyhába vezetett. Jobbra, a virágoskert felé néző ablakokkal, a „tisztaszoba”, amelyet alig laktak. Ott díszelgett a hatalmas *nyoszolya*, föl-tornyozva az asszony díszes ágyneműjével, a tiszta libatollal-pehellyel kitömött párnákkal és dunyhákkal, amelyek inkább csak díszül szolgáltak, mert a ház asszonya és a nagylány a konyhai szalmazsákkal ellátott ágyban aludt egymás mellett.

Szokás szerint a nagyszülők, az „öregek” a „*komrába*” (kamra), szorultak ki, a gazda a nagyobb legényekkel pedig a fészerben (pajtában) és az istállóban pihent éjszaka, az ott összetákolt dikón, akik egyúttal vigyáztak az állatokra és a hatalmas portára, gazdaságra.⁵

Luczáék házának az utca felőli részén kis virágoskert díszlett, ahonnan rozmaring, fodormenta és egyéb illatos növény nem hiányozhatott a többi nyíló virág mellett. Az udvarban, külön kicsi épületben állt még egy „kiskonyha”, jó időben mindig ott főztek-sütöttek. Körben az udvaron, baromfi- és sertésólak helyezkedtek el, na meg elkülönítve a hatalmas trágyadomb, amely kezdetben bizony WC-ként is szolgált a ház népének.

Az épület tűzfala érintkezett az iskolaudvarral, amely kicsit megemelve épült az egyenetlen, emelkedő talajszint miatt. A házat övező „padhoz” (döngölt folyosó) másfél méteres kis létrát állítottunk, azon közlekedtünk hozzájuk, és az udvarukon keresztül a kertünkhöz.⁶

Az ott lakó család pedig az út lerövidítése céljából erre járt a falu felé. Ugyanis az előttünk levő utca, az út kövezetlen, ezért esős időben járhatatlan volt a nagy sár miatt.

Messze, az udvar legtávolabbi részén ásott, kövekkel kirakott gémeskút állt. Ott nyílt egy kiskapu, ahonnan bejártunk a nagy veteményes- és gyümölcsöskertünkbe, ahol ők. Mellette terült el a szérűskertjük, nagy széna- és szalmakazlakkal. Itt történt a gabona betakarítása után a cséplés, eleinte még „tüzesgépekkel” (szén vagy fatüzelésű alkalmatosság). Nagy napnak számított a cséplés kezdése. A gép érkezésére számítottak,

⁵ Ebben a faluban ekkortájt nem kellett betörőktől tartani, leginkább az állatokra kellett figyelniük. Fegyelmetlen vagy betörő legföljebb máshonnan kerülhetett ide.

⁶ 1945. decemberében ezen a létrán érkeztek, a konyha ablakából néztem, ahogyan leugráltak rajta, és az iskolaudvaron keresztül leptek meg bennünket a szovjet katonák (vállukon a falvakból zabrált színes ágytakarókkal), s elfoglalták a falut.

amely csak a faluba vezető egyetlen kocsúton jöhetett, azért mindenki figyelte. Főleg a gyerekek várták a nagy eseményt, s amikor a faluval szemben megjelent a kanyargós úton az Ebhát-tetőn, már szaladt eléje a gyerekek csapata, és a zörgő, irtó zajjal közlekedő, hatalmas masinát követve, ünnepi ovációval együtt tértek be a faluba.

A nagy porta közepén hatalmas gazdasági udvar terpeszkedett, ahol szabadon futkároztak csirkék, tyúkok, libák és kacsák. Minden háznál sok macskát tartottak, amelyek a hajnali és szürkületi fejškor ott sorakoztak a gazdasszony körül, hogy a friss tejből jóllakjanak. Különben a táplálék-szerzés ügyességükre hagyatkozott, ráérték éjjel-nappal egereket hajkurászni a szérús-kertben és a ház körül, amiből bőven jutott nekik télen-nyáron. Minden háznál kutya őrizték a portát. A szomszédunkban egy borjú méretű, zsemlyeszínű, Bundás névre hallgató komondor töltötte be eme tisztséget. A nagy udvaron keresztül hajnali pirkadatkor és estefelé vezették át az istállóból itatásra a teheneket, lovakat a kút mellett felállított hosszú vályúhoz. Luczáék nagy istállójában egy pár ló, két ökör, négy tehen⁷ állt, és máshol is az istállóban rengeteg házinylat neveltek, amelyek ott lábatlankodtak az emberek és állatok körül. Néhol előfordult, hogy külön ólban vagy az istálló elkülönített részében néhány bárányt vagy kecskét is neveltek.

A tejet – azon kívül, amit elfogyasztottak – minden család otthon dolgozta fel, mindig nagy gondot fordítva a tisztaságra, beleértve a tej lefejtését is. Fejés előtt mindenkor egy kisebb mosdótálban, melegvízben, szappannal gondosan megmosták a kezüket, utána kezdték meg a fejést. Aztán nagy edényekben megaltatták a tejet, a tejfölt másnap-harmadnap leszedték róla, abból készült a finom friss házi vaj, amit csak úgy, szemmel fölbecsülve, 15-20 dekás részekre osztottak, és vajpapírba csomagoltak. A túróhoz szükséges tejet egy-két napos pihenés

⁷ De nem ment ritkaságszámba, hogy máshol hat-nyolc tehenet is tartottak.

után langyosra hevítették (ezt úgy hívták: aggasztották), hogy összeugorjon. Utána tiszta, csak erre a célra használt gömbölyű aljú teknő aljára, lazán, szépen megmosott szalmát helyeztek, rá tiszta házivásznat terítve öntötték a túrót, amelyről ott szép lassan lecsöpögött a savó. Utána szintén szemmértékkel, két marokban összenyomkodva csomókat készítettek belőle. Aztán hetenként, általában pénteki napokon, néha falusi szekérbe fogva – de legtöbbször hátikosárba csomagolva a vajat, túrót és fazekakban a tejfölt, meg a friss tyúktojásokat – gyalog indult egy csapat a faluból, hegyen-völgyön át, a 20 kilométerre fekvő városba, és ott a piacon értékesítették. Salgótarjánban a jól kereső bányászok és gyári-munkások mindent megvásároltak tőlük. Ebben a faluban készített tejterméket mindig szívesen vették, mivel nagyon ügyeltek a tisztaságra, és ragyogó fehér vásznat terítettek még a piaci asztalokra is. Abban az időben a piacokon szigorúan ellenőrizték a tejterméket, az állami alkalmazásban álló állatorvosok pedig a falvakban tartott tehenek egészségi állapotát is. Amikor nemcsak tejtermékkel indultak, hanem csirkét, tyúkot, libát-kacsát is értékesíteni akartak, olyankor fogták be a szekeret, és kasokba rakva az élő baromfit, indultak a piacra.

Arra emlékszem, hogy a falusi emberek: asszonyok-férfiak egyaránt, nagyon sokat dolgoztak, szó szerint látástól-vakulásig, és csak a téli hónapokban pihentek meg kissé, erőt gyűjtve a következő év nagy munkálataira. A téli időre maradt a szerszámok megjavítása és egyéb olyan munka, amire máskor nem jutott idő. Ilyenkor a férfiak kosarat fontak, kerítést és mindenfélét kijavítottak a házban és azon kívül, és természetesen ellátták az állatokat. Az asszonyok pedig a napi munkájuk mellett fonták a saját maguk által termelt lenből-kenderből a fonalat, amiből szövőszéken vászon készült. A házivásznából abban az időben férfiaknak alsóneműt és inget varrtak, a nőknek pedig ún. pruszlikot, amit szép színes hímzéssel láttak el a lányok és asszonyok. Törülközőnek, konyhai törlőruhának is

házivásznat használtak. A fiatal lányok már korán megtanultak varrni és hímezni, és nagyon szép munka került ki a kezük közül.

Tavasszal a falu minden épkézláb embere a mezőn dolgozott, ilyenkor késő őszig a munkára fogható nagyobb gyermekek, és a szülők hajnaltól szürkületig a határban dolgoztak. A főzés ilyenkor általában az idősebb asszonyokra várt, az otthonmaradt gyerekek vitték a mezőre a kint dolgozóknak. Olyankor árnyékot keresve fogyasztották el az ételt, és egy-két órát megpihenve folytatták nehéz munkájukat.

A faluban lakó férfiak a rengeteg állattal való foglalkozás, a ház körüli- és mezei munkájuk mellett arra mindig nagyon vigyáztak, hogy a kertben, az udvaron, a ház előtti úttesten, de még a mezőn is rend legyen, hetenként legalább egyszer, saját kezűleg készített vesszőseprűvel kisöpörték a területet, és azért uralkodott rend a faluban, mivel mindenki tisztán tartotta saját területét, az úttest feléig. Természetesen ide tartozott az árkok tisztítása, rajta a saját készítésű fahíd rendben tartása is. Amíg máshol szemeteltek az utcákon, addig itt mindig rendben tartották.

Játszópajtás

Luczáék lánya két évvel idősebb nálam, így két osztállyal fölöttem járt az iskolába, mégis nagyon összebarátkoztunk. Hol nálunk, hol náluk vagy a kertben, szérűben együtt játszottunk, babáztunk, tanultunk, kézimunkáztunk, később együtt suttoztuk el egymásnak titkainkat. Gyakran tanúja voltam, ahogyan gondosan készítik, öltöztetik vásár- és ünnepi reggelenként a templomba. Neki is gyönyörű, szőke hosszú haja derekán alul ért. Gondosan átfésülték, felül simára, hátul összefogva, hármassal fonással fonták egy vastag, hármassal készült copfba, alul pedig nagy, széles, a ruházathoz illő színű, széles pántlikából masnit kötöttek. Csinos, magas, kék

szemű lány Erzsí. Nem zavart bennünket az a másság, hogy őt így, engem pedig városi divat szerint fésültek és öltöztettek. Sok érdekes dolognak lehettem tanúja azáltal, hogy teljes mélységében megismerhettem a falusiak életét.

Szép a falusi viselet. Népviselet szerint rakott szoknyában jártak az asszonyok-lányok, különféle alkalomra mindig más-más illett. Többféle szövetből, brokátból, selyemből vagy kartonból készültek a ruhák. Némelyik egyszínű, vagy színes, virágos, kockás (minden színes volt rajtuk, egymáshoz illő, de nem tarka, nem rikító, amit inkább a két szomszédos, tót községben lakóknál lehetett megfigyelni). A blúzt hozzáillő, ugyanabból az anyagból készítették, vagy más színűből, de mindig a színhez megfelelően. Felső szoknyájuk alatt legalább 3-4 „slingelt” vagy csipkés, keményített fehér sifonból készült alsószoknyát, legfelül pedig kötényt viseltek.

Vasárnap „kiöltöztek”, „ünneplőruhát”, öltöttek magukra, abban vonultak át a szomszéd faluban levő katolikus templomba. Délután az iskolateremben gyűltek össze ismét az asszonyok-lányok „létániára” (litánia), ahová megint másik ruha illett. Ezután következő sétára ismét átöltöztek, aztán karjukat összefonva, külön a kicsik, külön az „eladó lányok” járták a falut, le-föl sétálva az úton, hangosan, népdalokat énekelve, míg az asszonyok a ház előtti „padon” ülve beszélgettek, figyelték őket. Külön meg kellett tanulniuk járkálni a sok szoknyában. Csípőtől lefelé – mint egy-egy harang – ringott a szoknyájuk.

Amikor karonfogva egymás mellett járkáltak a falu fő-utcáján, külön látványosságnak számított, ahogy egyszerre hullámozott, ringott csípőjükön a sok szép színes rakottszoknya. Szerintem nem tréfa az a mondás a népviseletet hordó lányokról, amely így szól: „Éccsanyám, indíjja el a faromot”, mert a sok szoknyát a kezdő lépéseknél be kell állítani, hogy ütemesen ringjon járkálás közben!

Gyermekkori emlékképek

KICSI KOROMBAN – reggelenként – figyeltem, amint sorban érkeznek a gyerekek az iskolába. Hónuk alatt, vagy kis vászonzsákban hozzák könyveiket, kisebbek a palatáblát. Még iskoláskorom előtt nekem is volt palatáblám, azon gyakoroltam otthon, utánoztam a betűket. Igyekeztem szép félkörökben és vonalakkal utánozni a csodálatos betűket, ami akkor számomra varázslásnak hatott. Örültem, amikor a könyvespolcra leemelve a nagy színes képeskönyveket, ismerős betűket fedeztem föl bennük.

Amikor iskolába érve összegyűltek a gyerekek, kórusban, hangosan kezdték mondani az **egyszeregyet**. Az akkor már a hat osztályt magába foglaló, egyetlen tanteremben zengett a gyerekek kórusa, amint a bűvös számokat skandálják. A kicsik a nagyokkal együtt mondták a számokat; bár nem értették, mégis fülükbe csengett, s azon keresztül rögzült a buksi fejükben. Először fölfelé: egyszer egy az egy, kétszer egy kettő... tízszer tíz az száz, majd visszafelé: száz az tízszer tíz, kilencven az kilencszer tíz stb. oda és vissza! Apám mindig azt mondta nekik, hogy ezt úgy kell tudni mindenkinek, mint az esti Miatyánkot.

A tanítás minden reggel a magyar imádsággal kezdődött:

*„Hiszek egy Istenben
Hiszek egy hazában
Hiszek egy isteni örök igazságban
Hiszek Magyarország föltámadásában*

Amen”.

Mindezt az iskola folyosóján, az ablakok alatt hallgattam. Érdeklődéssel figyeltem, ami odabent történik. Később, amikor csak tehettem, besomfordáltam az iskolába, elbújtam valahol és figyeltem, mit csinálnak az órák alatt?

Legjobban azt szerettem, amikor apám földrajzot tanított. Nagyon érdekelték a magyarázatai. A nagy, falra kiterített térképeken bemutatta az ország folyóit, hegyeit, elmagyarázta,

hol vannak a városok, az országban hány vármegye van. Sok érdekes, számomra csodálatos dolog észrevétlenül, örökre befészkelődött az agyam tekervényeibe. Mindig Nagy-Magyarországról hallottam kisgyermek koromban. Gyakran mondtuk hangosan, hogy „*Csonka-Magyarország nem ország, Egész-Magyarország mennyország!*”

Amikor órák közti szünetekben a tanulók elhagyták a tantermet, a térképhez osontam, és figyeltem a kék vonalakkal ábrázolt, kanyargós folyókat és a kék tavakat, a barna hegyvonulatokat. Csodáltam, hogyan betűzik a gyerekek a színes olvasókönyvekből a szöveget. A kis nebulók az első év végén valamennyien folyékonyan olvasták könyvükből a szöveget. A gyerekek valamilyen titkos szövetség nevében nem árultak el engem, ha ott láttak bujkálni a padok között.

Földrengés

Korareggel van még, vasárnap, rajtam kívül még senki nem ébredt föl. Most kel a nap, sugarai bearanyozzák a szobát, ahol elmélázva figyeltem a szép reggelt. A nyitott ablakon át egy fecskepár repült be, ott köröztek mellettem, a fejem fölött. Csicseregve meg-megkerülik a szoba mennyezetének közepére erősített, szépen megmunkált, aranyozott, fehérburás függő petróleumlámpát.

Kis neszre figyeltem föl. Mi lehet az? Egyszerre csak látom, hogy a lámpa ide-oda leng. Jól látnak a szemeim? Igen. Kicsit mintha a bútorok is megmozdultak volna... az éjjeliszekrényen tartott apró tárgyak: gyertyatartó, fényképtartó is összezördült... Ez néhány percig tarthatott. Nem képzelődés! Egy kisebbség *földrengést élt meg*. Anyámék is fölébredtek a szokatlan neszre. Hálószobájuk az enyémtől alkóvvá van elválasztva, melynek nyílását földig érő nehéz, sötét bársonyfüggöny foglalja el. Anyukám átszaladt hozzám. Nem tartott sokáig az egész rendkívüli eset, így nem volt idő megijedni! Átmentem a hálószobájukba, odabújtam anyámhoz. Olyan jól

éreztem magam mellette. Jó érzés hozzábújni, közelsége mindig biztonságot árasztott.

Ilyenkor szokott nekem mesélni, s kérdéseimre válaszolni. Még igen kicsi voltam akkor. Megkérdeztem tőle: hol voltam azelőtt, mielőtt megszülettem? Azt válaszolta – bár nem egészen értettem: – a Jordán vizében fürödtél, ahol nagyon jól érezted magad.

Az éjjeliszekrény fölött fölakasztva lógott egy bekeretezett fénykép, amely őt ábrázolja szép ruhában, fején hatalmas fehér kalappal. A menyasszonyi képe. Mosolya máig elkísér. Örök róla egy másik kedves régi képet. Ott pedig kosztümben, akkori divatnak megfelelő kalappal a fején, kedvesen mosolyog a fényképezőgép lencséjébe. Ezt a képet most legkedvesebb könyveim mellett a polcon őrzöm, ahol minden nap láthatom.

Anyukám mesélte nekem, – de ködösen magam is vissza tudom idézni az éjszakai sétáimat. Szüleim hálósobája melletti helyiségben aludtam. Nem is egyszer megtörtént, hogy álmomban fölkeltem, szépen megágyaztam magamnak a földön, aztán reggel fölébredve csodálkoztam, hogy kerültem oda. Máskor fölkeltem, kezembe fogtam a párnámat, és át-sétáltam a nappali szobába, s ott, a nyitott ablak felé indultam. Félő elképzelni, mit is akartam álmomban cselekedni, mert ott az ablakok emeletnyi magasságban nyíltak. Anyukám akkor nagyon megijedt. Egyszóval: „holdkóros” voltam, de szerencsére idővel kinőttem belőle.

Gyermekkoromban szerettem egyedül lenni, amikor *gyakran elmélkedtem* magamban. Talán még nyolc éves sem lehettem, emlékszem, hogy ott ülök a hatalmas, háromszárnyú tükör előtt, bámulom saját arcmásomat. Azon törtem a fejem, hogy valahol él egy ugyanolyan lány, mint én, talán őt is Finta Katónak hívják. Neki is vannak babái, játékai, mint nekem. Milyen jó lenne találkozni vele... S vajon látom-e valaha? Ezek a gondolatok később ismétlődtek bennem. Talán arra

vágyódtam, hogy a három fiútestvérem mellé jó lenne még egy kislány. Egy lány mégis csak más, mint a fiúk...

Pedig mi nem unatkoztunk, jól eljátszottunk együtt, szóra-koztattuk egymást négyen. Hányszor csatangoltuk be a környéket, az erdőket, mezőt. Sőt, Pityu bátyámmal babáztam is. Ezért aztán egy karácsonykor ő is kapott egy fiú-babát, amit a szomszéd menyecske férjéről *Kanyó-babának* neveztünk el, ugyanis éppen olyan nagy, horgos-orra volt, mint neki. Jó időben kivittük a babákat a kertbe, ott öltöztettük, órákig játszottunk együtt önfeledten.

Hármunknak külön nyelvet találtam ki; a szótagokat cseréltük ki egy-egy szón belül. Például: gyere szó helyett azt mondtuk, hogy re-gye, harap helyett rap-ha, Gyuszi helyett Szi-gyu, Kati: Ti-ka, Pityu: Tyu-pi, Gyugyi helyett Gyi-gyu. Egy szótagból álló szóra is találtunk módot, pl. a kert nálunk terk: lett, a só pedig ós, a bors: srob, stb. Olyan jól és gyorsan megtanultunk így beszélni, mint saját anyanyelvünkön. Azt szerettük az egészben, hogy mások nem értettek bennünket. Bármit elmondhattunk ily módon egymásnak, hármunk titka maradt. Igaz, ennyi fáradsággal megtanulhattunk volna akár egy idegen nyelvet is, de akkor eszembe se jutott.

Mi ugyan négyen voltunk testvérek, de csak azért beszéltem hármunkról, mivel legidősebb bátyánk és köztünk öt év kor-különbség volt. Ugyanis az édesapja meghalt, s anyuka az ő hároméves korában ment férjhez, apukához. Így amikor még mi együtt játszottunk, ő már bentlakásos középiskolába járt a közeli városban, s csak az iskolai szünetekben találkoztunk vele.

Mégsem elégedtem meg három fiútestvérről, ráadásnak három fiú unokatestvérről is dicsekedhettem. Amikor látogatóba jöttek hozzánk, velük együtt másztuk meg a hatalmas kertünk fáit; a nagy diófa ágain uzsonnáztunk, oda vittük föl a

vajas- vagy zsíros kenyeret, a kertből aprítottunk hozzá frissen szedett zöldhagymát-retket. Együtt jártuk a közeli erdőket, ahol minden fát és bokrot már jól ismertünk. Szedtük a sok virágot, a finom erdei gyümölcsökből lakmározunk. Mivel a családjukban lány nem született, a mamája gyakran meghívott engem, s nagyon jól esett, hogy annyira kényeztet. Egy alkalommal azt mondta: szívesen elcserélné velem az egyik fiát, főleg Ferit, a legfiatalabbat. De arról szó sem esett, hogy ő mit szólna hozzá.

Tűz van!

A falu éjszakai csendjét egyszerre félrevert harangzúgás zavarja meg. Mindenki egyszerre pattan ki az ágyból. Mi, gyerekek is fölriadtunk a nagy lármára. Mi lehet az? Az ebédlőszoba ablakához sietünk, mert onnan szinte nappali világosság szűrődik be a szobába. Nem messze, az úton túli szérűben a lángok, majd' az egekig nyúlnak! A közelben lakók vödörrel felszerelve rohannak a szérű felé. Az önkéntes tűzoltók a falu kiservertárából – az akkori egyszerű felszerelésüket vontatva – szintén a helyszínre sietnek.

A nagygazdaság és a szomszédos házak kerekas- vagy gémes-kútjából húzzák, meregetik a vizet. Az egész falu felnőtt lakossága tudja, mi a teendő ilyenkor. Minden kútnál felsorakozik egy-egy csapat. Férfiak, asszonyok és a nagyobb gyerekek állnak sorba és kézzől-kézre adják a vödröket, a tűzoltók és a férfiak pedig locsolják, öntözik a tűzcsóvakat. Sietni kell, mert sok kazal sorakozik a szérűben, nem messze állnak a gazdasági épületek, az istálló is, nehogy átkapjon a tűz máshová, mert óriási kárt okozna. Az istállóból már kivezették a megriadt állatokat a falu messzebb eső részére.

Mi gyerekek, sietve ruhát kapkodtunk magunkra és kimentünk az udvar végébe, hogy közelebről figyeljük az eseményeket. Néztük a veszélyes tűzijátékot, amely nappali fénnel világította be a keleti égboltot és az egész környéket.

Másnap átmentünk megnézni a tűz nyomait. Két hatalmas szalmakazal lett a lángok martaléka. Mindenütt füst és hamu... A gazda a szomszédok segítségével igyekszik eltakarítani a tűzvész maradványait. Hallgattuk az embereket, akik egymás közt úgy értékelték az esetet: igaz, kár az elégett szalmáért, de hála a gyors és szorgos munkának, na meg annak, hogy nem fújt a szél, ezért a lángok sem terjedtek tovább, mert ott egy mástól nem esnek messze a porták, a házak sokkal sűrűbben épültek egymás mellé, mint itt, a faluvégén.

Bicikli

Nyurga kislány voltam, lehettem már nyolc éves, mikor apukám kerékpárján *biciklizni tanultam*. Akkor a faluban még csak neki volt kerékpárja, ezért nagy feltűnést keltem vele. Fiútestvéreim már úgy-ahogy hajtották a gépet, csak én nem tudtam vele boldogulni; lábaim elég hosszúra nőttek, egyszer én is megpróbáltam. Ha fölsegítettek rá, nemsokára jól haladtam vele, de az ülésre felülni nem tudtam egyedül. Ahhoz segítség kellett, hogy a magas vázon áttéve a lábam, állva hajtsam a két pedált. Ha már elindultam, tekertem rendesen, de a megállással sem boldogultam egyedül.

Történt egyszer, egy későnyári délután, hogy rápattantam a biciklire és elindultam csak úgy, cél nélkül a nagyvilágba. Kikanyarodtam az udvarunkból, le a faluba, onnan irány az egyetlen, faluból kivezető útra. Én csak hajtottam, nagy lihegéssel sikerült feljutnom a dombra, az Ebhát-tetőre. Percek alatt értem Nagybárkány határába, ahol nem kanyarodtam be a faluba, hanem balra fordulva haladtam tovább, az elágazásnál sem Sámsonháza felé, hanem ott is balra tartottam. Most már volt egy kitűzött célom: átbiciklizem Lucfalvára, meglátogatni barátnőmet, Piroskát. Az út csak rémlett előttem, hiszen kocsival talán csak egyszer jártunk arrafelé. Máskor gyalog szoktunk átrándulni, a hegyen keresztül, mert arra csak egy rövid sétautat jelent.

Csak mentem, hajtottam, az alig ismert úton, amíg elértem célomat, és bekanyarodtam a paplak udvarára. Mivel leszállni nem tudok a kerékpárról, már jó messziről elkezdtem csengetni, hogy észrevegyék jöttömet. Kiszaladtak az udvarra, élém. Ekkorra már nem haladtam gyorsan, mert ide partra kellett fölhajtanom. Kértem őket, fogják meg a biciklit, hogy leszállhassak. Nagyot néztek, mert már szürkülni kezdett. El se tudták képzelni, mit keresek én itt ilyenkor, egyedül. Elmondtam, hogy csak elindultam, s mivel nem tudok föl- és leszállni, hát ide jöttem, és ha segítenek fölszállni rá, hamarosan visszaindulok, csak előbb pihennék egy kicsit.

Abban az időben ritkaságszámba ment a telefon, hogy csak úgy, odaszóljanak, hol vagyok, nem volt más mód, mint az, hogy hazamenjek. Kaptam egy jó uzsonnát, aztán fölültettek a biciklire, majd elindultam az alkonyatban s ugyanúgy, ahogy jöttem, tekertem a pedálokat hazafelé.

Az úton már kezdtem félni, mert sötétedett. Siettem haza, biztos voltam benne, hogy nem fognak megdicsérni a kirándulásomért. Csak annyit tudtak, hogy a testvéreim felültettek a biciklire. Szerencsére, minden baj nélkül hazaérkeztem. Annak biztosan örültek, hogy épségben látnak, de alaposan megleckéztettek, amiért szó nélkül, ilyen hosszú útra egyedül elmerészkedtem. Ezt követően már csak arra törekedtem, hogy a kerékpárról leszállni is megtanuljak.

Kukoricafosztás

Őszön mindig nagy a sürgés-forgás a falvak határában. Szorgos gazdák az egész háznépkel együtt takarítják be a termést. A földeken a nyári aratás után, talán legnagyobb munka a burgonya kiszedése, és a kukorica törése, majd hazaszállítása. De még ezzel sincs vége a teendőnek, mert otthon előbb csak nagy halomba rakják a termést, utána sietve minél előbb meg kell szabadítani a fölösleges hánctól, hogy szárítani lehessen. Aki nem eléggé gondos, bizony rosszul jár, mert a kissé

nedves kukoricacsövek befüllednek, ha késlekednek a munkával. Ezért aztán minél hamarabb megszervezik a kukoricafosztást, az erre alkalmas borús, esős időben, mikor a többi sürgős őszi teendő a földeken szünetel.

Ilyenkor lányok-legények, de a család idősebb tagjai is, esténként összejönnek és egy-egy gazda pajtájában (fészerében) végzik el a munkát. Petróleumlámpa hangulatos félhomályában folyik a fosztás. Lehántják a csövekről a fölösleges rétegeket, a hosszabb háncsból (csuhé) annyit hagynak rajta, hogy párba lehessen kötözni. Utána kirakják (nagyobb gazdánál külön szárítóba), a hosszú folyosókon e célra felszerelt rudakra, száradni.

A kukoricafosztást ugyanolyan ünnepélyes módon végezték a falvakban, mint télen a tollfosztást, mert ilyenkor munka mellett mindnyájan, a család apraja-nagyja, meg a szomszédok, ismerősök jól szórakoztak, adomákat, történeteket meséltek, daloltak. Ilyen alkalommal hallottam egy „fűzfapoéta” által költött dalt, amely egy közeli faluban történt tragédiát idézett fel:

*„Ki hallotta, hogy Megyerben⁸
(Nógrádmegyer értendő itt) mi történt,
a szép Babindalyi Tercsit megölték.
A szép Tercsit kihítták az erdőbe,
Elevenen temették be a földbe.
A szép Tercsit öltöztetik fehérbe,
Domonkost meg kísérik a börtönbe.
Domonkos meg levelet ír anyjának
fehér párnát kűggyön feje-allyának.
De az anyja azt válaszolja rája:
bús könnyeid legyen a fejed-allya...
Jaj istenem! Hogy lehet ilyen anya,
kinek nem kell a maga-szülött fija...”*

⁸ Nógrádmegyer értendő alatta.

Talán nem pontos, és hiányos a leírás, de ilyen távlatban ennyire emlékszem vissza belőle. Még ma is fülemben cseng a dal szövege és dallama, amint fosztás közben szomorú hangon éneklük a megható történetet...

Kukoricafosztáskor és télen tollfosztáskor, a háziasszony nagylányával vagy a menyecskével együtt csemegét készít a vendégeknek a frissen morzsolt kukoricából. A főtt kukoricát nagy tálakban darált mákkal és cukorral bőven megszórva kínálják körbe. Az „emberek” (házigazda és a legények) pedig borosüvegeket indítanak körbe, amitől a hangulat egyre emelkedik, s a dallamok messze szállnak a csendes falusi éjszakában...

Az iskolaépület előtt, az út felől (amit később Tátra utcának neveztek el), lécből készült, szépen megmunkált, kétszárnyú, kocsibejárónak alkalmas nagykapun, és a kiskapun keresztül lehetett betérni a hatalmas udvarba. A kapuval szemben állt az iskolaépület, azzal egybeépítve a tanítói lakás, balról Luczáék lakóházának tűzfala, jobbról a tanítói lakáshoz tartozó virágoskert terült el, benne kúttal, az utcához közelítve pedig egy kisebb gazdasági udvar.

Száraz időben a nagy udvaron folytak a tornaórák, iskolai „tízpercekben” itt futkároztak a gyerekek, délutánonként pedig ezen a helyen zajlottak a nagy métacsaták és különféle szabadtéri játékok. Arra az időre, amelyre én már vissza tudok emlékezni, az iskolaudvar és a tanítói lakhoz tartozó kerítés mellett hosszan egy virágpad lett kialakítva, amit gondosan ápolt rózsafákkal ültettek be. Minden őszön lehajtották a rózsafák koronáját, és földdel gondosan betakargatták a fagy ellen. Tavasszal aztán kibontották, és a fácskák megfelelő kezelés, gondozás után szinte egész nyáron, késő őszig bontották a különlegesen szép, illatos virágaikat. Nagyon sokféle rózsza élt egymás mellett, mind nemes fajta. Itt pompázott és illatozott a piros, rózsaszín-, a tearózsza, japán-rózsza, babarózsza, a citrom- és narancssárga, bordó és fehér, aztán a fehérrel

szegett piros és ki tudja még hányféle virág sok-sok árnyalata. Apukám úgy gondozta ezeket a virágokat, mint egy szakértő kertész. Nyári időben anyukám és a hozzánk látogató hölgyek innen kapták a csodálatos rózsacsokrokat.

A kert

Apám a lakhatással együtt járó nagy kertet még legénykorában kezdte művelni, betelepíteni. A kert elejét két sor ribizli-bokorral leválasztotta a további területtől.

Termett ott fehér és piros, korai és későbbi fajta, kisebb és nagyobb szemű ribizli. Ezen kívül ide kerültek az egresbokrok is. A kert első részén zöltség termett. Finom hagymafélék, húsleveshez használatos zöltségféle: sárgarépa, petrezselyem, karalábé, aztán saláta, uborka, mindenfajta főzeléknek való itt termett meg a családnak.

A ribizlibokrok fölötti részre burgonyát, csemegekukoricát ültettek. Ide került többféle finom gyümölcsöt termő fa: körte, alma, cseresznye, meggy, ringló és birsalma. Az út felőli részen, a kerítést képező bokrok mellett, a kert teljes hosszában szilvafák települtek, mind nemes fajták: fehér, vörös, duránci és ringló, de a legtöbb a nagy szemű, kiváló és jóízű Besztercei szilvafa. Ősszel, teljes érés előtt befőttnek hasznosították, majd később, amikor jól megérett, kiváló szilvalekvár főtt belőle, az üvegek megtöltötték a nagy éléskamra sok-sok polcát. Még ma is érzem számban a finom ízt, és lehetőleg csak azt a szilvafajtát keresem, ha vásárolni megyek.

Kisbárkányban 1931-ben, *a kert fái között készült ez a családi kép*. Balról jobbra: középső testvérem, István, utána én állok, középen ül Édesanyám és Édesapám, majd Bandi öcsém, végül a legidősebb fiútestvérem: Gusztó.

A család – Kisbárcány, 1931

Sok időt töltöttünk a szépen gondozott kertben. Délutánonként – főleg iskolai szünetben – hónunk alá csaptunk egy kis takarót, leszeltünk egy-két karéjjal a finom házi kenyérből, megkentük zsírral vagy vajjal, papírban sőt készítettünk, majd átruccantunk a kertbe mindnyájan, vagy én gyakran egyedül is. Szerettem ott uzsonnázni a frissen szedett zöldhagymával, retekkel, megtoldva a kenyeret vitamindús friss zöldfélékkel.

Különös csemegének számított az első frissen szedett zöldhagyma vagy retek. Ilyenkor nem mulasztottuk elkántálni kórusban, mielőtt beleharaptunk volna: „*Újság hasamba, betegség a pokolba.*” Néhány lépésre volt a szomszédék kerekas kútja, ahol ezeket megmoshattuk, uzsonna után nagy bögréből vizet ittunk rá.

Gyakran álmodoztam vagy olvastam a ribizli sorok között, néztem a felhők járását, hallgattam a madarak csicseregését, a tücskök ciripelését. Egész délutánokat töltöttem el, kivettem folyóiratokat, könyveket. Egyszer aztán kint felejtettem a Pajtás gyermekújság köteteit, amelyek az őszi esőzések és a téli csapadék hatására tavaszra teljesen szétmállottak.

Később a kert elejére apám áttelepítette a lakásunk előtti virágoskertből a száz családra fölszaporított méhesét. Mindig csodáltam, hogyan tudott bánni ezekkel a szúrós kis bogarakkal. Legtöbbször rövid ujjú ingben dolgozott velük, csak a fejére húzott védőhálós sisakot. A méhecskék ott sétálgattak a csupasz karján százával, mégsem csípték meg. Mikor látta, hogy mi félünk tőlük, s elszaladunk, azt mondta: ha valaki nyugodt marad, nem fut, nem csapkod, nem rángatja a kezét, a méhek nem támadják meg. Hiába hallottam tőle ezt az intelmet többször is, engem gyakran futásra készítettek. Látva, hogy felém szállnak, fölvettem a nyúlcipőt, és nem vártam be őket. Ennek ellenére megesett, hogy megszúrtak. De ez nem okozott nagy gondot; a közelben sorolt a petrezselyem, csipetnyit összemorzsoltam a zöldjéből, azzal dörzsöltem be a csípés helyét, – így semmi baj nem történt, elmúlt a viszketés és a szúrás helye sem maradt meg.

Gyakran játszottam fiútestvéreimmel a kertben, minden fát megmásztunk. Legjobban akkor ízlett az uzsonna, ha valamelyik fa tetején fogyaszthattam el. A tágas iskolaudvaron labda- és metajátékokkal időztünk. Gyakran megkergettek a fiúk, – tudták, hogy iszonyodom a gilisztától, békától, kígyófélétől, s ezt jól kihasználták ellenem. Nem vártam be, hogy a nyakamba dobják, inkább futásnak eredtem... Talán ezért lettem később a középiskolai éveim alatt olyan jó futó, hogy még érmet is nyertem érte.

Egy alkalommal nedves réteken mászkáltunk, ahol a testvéreim előszeretettel fogdosták össze a békákat. Amikor Gusztai bátyám egy siklókígyót talált, azt emelgette egy Y-alakú boton a feje fölé, iszonyodva néztem, én nemcsak irtóztam, de féltem is tőle. Uccu neki! – futva indultam, s percek alatt, kifulladásra érkeztem haza.

A virágoskerten túl, a melléképület előtt helyezkedett el a kis baromfiudvar. Egy időben szüleim pulykákat is tartottak. Hatalmasra nőttek ezek a szárnyasok, élvezettel figyeltem,

ahogyan a pulykakakasok két oldalt húzzák kiterjesztett szárnyukat, s pöffeszkedve söprik vele a földet, hangosat böffentve. Mikor már iskolába jártam, feladataim közé tartozott az etetésük. A zöldségeskertből a rengeteg hagyma zöldjéből tördeltem egy nyalábravalót, azt kellett összevágni, s korpával megszórva lett a pulykák vacsorája. Messziről büzlöttek a hagymától. Mivel gyakran etettem őket, megszoktak engem, és csoportba verődve kíségettek, s követtek, ha betértem a baromfiudvarba. Engem sosem bántottak, azonban a pulykakakasok másokkal szemben nem viselkedtek valami nagy barátsággal. Ha idegen tévedt a közelükbe, alaposan megrugdosták erős lábaikkal. Amikor a pulykák nagyra nőttek, házőrzőként úgy vigyázták a portát, mint máshol a kutyák. Előfordult olyan eset, hogy a kapun nem engedtek be senkit, ilyenkor figyelni kellett, ki várakozik ott, és eléje kellett mennünk, hogy megvédjük a pulykakakas haragjától.

Távol az otthontól

Internátusban, a közeli kisvárosban. – Amikor az elemi iskola hat osztályát befejeztem, apám készített föl a szükséges tantárgyakból (német nyelvből és matematikából) különbözeti vizsgára. Már kiskoromtól fogva vizsgadrukkos lévén, hamar beláttam, hogy nekem sokkal jobban fel kell készülnöm minden anyagból, mint másnak, ahhoz, hogy jó eredményt érjek el. Így történt most is, 1938. szeptember 1-jén sikeres vizsga letételét követően, a polgári iskola harmadik osztályába kerültem.

Véget ért a gondtalan gyermekkor. Beköltöztettek Pásztóra, bentlakásos iskolába.

Először kerültem távol hosszabb időre az otthontól, így tizenkét évesen szomorúan hagytam ott gyermekkorom emlékeit.

Eleinte nehezen szoktam meg új környezetemet, mindenütt újdonság vett körül. Félszegnek, elhagyottnak éreztem magam

az idegen környezetben a városi lányok között. Engem otthon szerénységre, egyszerűsége neveltek, így az ott látottak kisebbségséget ébresztettek bennem.

Az első napokban történt, hogy az intézet parkjában három „növel” találkoztam, akik karjukat összefonva, vidáman csevegve tartottak felém. Én nagy tisztelettel „kezcicsókolommal” köszöntöttem őket. Aztán kisült, hogy nálam alig idősebbek. Gondolom, jól nevelhetek magukban a kétférfos, vézna gyereklányon! Később azzal vigasztaltam magam, hogy talán nem is hallották, mit mondtam.

Az internátus épülete (ha Tar felől közelítjük meg) a város elején terpeszkedett; hatalmas, rendezett park tartozott hozzá, asztalokkal, padokkal. Jó időben kivihettük a könyveinket, és ott tanultunk.

Kedves fiatal nevelőnő vigyázott ránk az internátusban, akit kisasszonynak kellett szólítanunk. Magázott bennünket. A leckét kikérdezte és segített, ha igényeltük. Külön tanulószobában készültünk másnapra, ott tartottuk az iskolai felszerelésünket is.

Nagy hálószobákban aludtunk. Hetenként mostunk haját. Legtöbb lány rövidre nyírt frizurát viselt, csak nekem ért – ülőhelyzetben földig – a dús, szőke hajam, ezért gyakran még éjfélkor is szárítottam a kályha mellett, amikor a többi lány már aludni tért. Otthon anyukám tojássárgájával mosta, kamillateával öblítette a hajamat, és amikor lehetett, napon szárítottam. Két vastag copfot fontunk belőle és nappal koronába csavarva került a fejemre. Szó szerint nehezen cipeltem ezt a fejdísz.

Az internátus melletti kis lakásban élt az igazgató helyettese, Szeghy tanárnő, aki nekünk számtant tanított. Idős, magányos nőként élt, – senkivel nem beszélt a magánéletéről. Jól öltözött, de mindig sötét ruhában járt, fején kalappal. Megközelíthetetlen volt számunkra, szigorúan bánt a diákokkal, keveset beszélt, féltünk tőle. Az óráin – ha nem értettük a

magyarázatait – nem mertünk kérdezni tőle semmit, pedig gyakran jó lett volna.

Étkezni bejártunk a városba. Fő utcában egy hosszú, egész udvart betöltő épületben állt a konyha és ebédlő. Nekem nem tetszettek az ételek anyukám finom főztje után. Egy alkalommal kint ültem a folyosón. Paradicsomlevest főztek ebédre, utána tésztát kaptunk. De milyen tésztát! Grízeset! Tészta liszttel! Egyiket sem tudtam megenni. A paradicsomleves édes volt, mint a méz. Csak úgy szerettem, ahogyan otthon készült. A tésztafélék meg általában nem kedveltem, pláne olyanokat, amelyeneket itt kaptunk. Szétfőtt, egészen más, mint az otthon – a frissen, tojással – gyúrt tésztafélék, de még azokért sem rajongtam. S most itt ülök a napon, a szakácsnő és a nevelőnő rosszállása után, éhesen és az otthoni finom ebédekre gondolok... Még évekkkel később is a szétfőtt tésztákra, a nekem undorítóan édes paradicsomlevesre emlékezem vissza. Képtelen voltam megenni.

Szintén bent a város egyik mellékutójában emelkedett a Polgári Fiú- és Leányiskola, ide jártunk át minden nap, reggeli után.

Vasárnaponként sorba állítva bennünket, a kisasszony kíséretében mentünk misére, a nagytemplomba.

Borzasztó naiv voltam. Egyszer a lányok kezembe adtak egy „gyónó füzetet”. Azt se tudtam, mit jelent az így templomon kívül. Mit felelhetek én ezekre a kérdésekre: hogy hívják az ideálját? Vagy: hányszor csókolózott? Kedvenc színészei? Mindez olyannak tűnt előttem, mintha kínai nyelven írták volna. Tény, hogy ezeken én még nem estem át, mozt kívülről sem láttam, hiszen a faluban nem volt, így hát, hogy ne nézzenek annyira naivnak, fölényesen kitöltöttem, találomra beírva valamit. Ilyen voltam én, akkor.

Aztán megszoktam azt a kisvárost, de soha nem szerettem ott élni. Csendes, komoly kislánként éltem, idővel megszoktak, megszerettek az osztálytársaim. Lassan beletanultam az ottani életbe. Mindjárt jobban éreztem magam, amikor meg-

barátkoztam egyik osztálytársnőmmel, akinek helyben laktak a szülei. A lányok azt mondták, olyanok vagyunk, mintha ikrek lennénk. Mi egymást „*Testvérekének*” szólítottuk. Ha együtt láttak bennünket, főleg háttal, akkor meg sem tudtak különböztetni bennünket. Egyforma magasak voltunk, mindketten vékonycsontú, karcsúak és szőkék. Talán véletlen, de a hajunkat is egyformán viseltük. Neki is hosszú, két copfba fonták a haját, mint nekem, ugyanazokat a tantárgyakat, és tanárokat szerettük mindketten. Egyforma iskola-köpenyünk volt, együtt jártunk mindenhová. Még a névsorban is egymást követtük: Bakalár, Bedő, Csépe, Csikós, **Finta, Fodor**. Ő a pásztói főjegyző lánya volt. Ebben az időben gyakran eljátszottam azzal a gondolattal, hogy mi – talán egy korábbi, másik életben együtt éltünk, valóban, mint testvérek. Talán ő volt az a kicsi koromban megálmodott lány, csak úgy hívták, mint engem. Talán róla álmodoztam a nagytükör előtt...

Amikor télen a város túlsó felén, a szép kis ligeti tó befagyott, oda jártunk korcsolyázni. Eleinte sokat ügyetlenkedtem, gyakran leestem, később már jól siklottam a többiekkel a jégen. Ide csak olyankor mentem – persze mindig csoportban, a nevelőnővel –, amikor a barátnőm is ráért, hogy ott kint is találkozzunk. Szerettem vele együtt lenni, s ez a vonzalom kölcsönös volt bennünk.

Magyar irodalmat és nyelvtant kedves tanárnő, Bordács Margit tanította. Szerettük. Osztályfőnökként sokat foglalkozott velünk; minden gondunkban-bajunkban nyugodtan hozzáfordulhattunk. Egyedül élt a város központjában, a lakására is többször meghívott. A szobáját faragott bútorokkal rendezte be, ablakán sötét bársonyfüggöny díszlett, hatalmas könyvespolcain rengeteg kötet sorakozott. Nekem kedvenc tantárgyam a magyar irodalom, amit ő még az önképzőkör keretében is igyekezett megszerettetni velünk. Gyakran mondtam verset ezeken a foglalkozásokon. Egyszer Petőfinek a Négyökrös szekér című versét kellett előadnom. Emlékszem, borzasztóan

izgultam. Pedig szerettem a verseket, és mindegyiket alaposan megjegyeztem. Abban az időben tanult költemények legtöbbször még ma is kívülről elmondom.

A magyar-irodalmon kívül a rajzórát is szerettem. Kéz-ügyességem már kiskoromban mutatkozott, amit láttam, lerajzoltam, minden papírt felhasználtam erre a célra. Főleg női alakokat, arcokat, apró részletességgel dolgoztam ki, ruhákat terveztem, divatos frizurát vagy fejükön kalappal. Nekem nem jelentett nehézséget egy-egy rajzóra. Mások féltek a foglalkozásoktól, én viszont alig vártam. Külön feladatokkal bízott meg a tanárom, látván, hogy jó érzékem van hozzá.

Amikor beiratkoztam a polgári iskola negyedik osztályába, 1939. szeptemberében – nem is olyan messze tőlünk, már folyt a második világháború.⁹ Mi azonban, mint diákok, ebből nem sokat érzékeltünk, elfoglaltak bennünket a tanulmányaink. Azt rebesgették, hogy Pásztón, a város végén valamilyen lerobbant mészégetőben (gettóban) gyűjtik össze a zsidókat, nekünk azt mondták, hogy bűnözőket. Visszagondolva, a közelgő felfordulásnak már ez is intő előjele lehetett, s mi a sétáink alkalmával hangosan énekeltük, hogy: „*Minden zsidó menjen Palesztinába-sztínába...*” Holott voltak zsidó vallású osztálytársaink, akikkel jó barátságban éltünk és együtt tanultunk. Hogy honnan, kitől hallottuk ezeket az uszító dalokat, azt már nem tudom, de biztos, hogy nem fogtuk föl az értelmét.

A Felvidéket visszacsatolták a csonka hazához, év elején egy szép őszi napon iskolai kirándulásra vittek bennünket. Autóbusszal jártuk végig a gyönyörű tájakat. Miskolc felé indulunk. Rövid pihenőre megálltunk a városban, találkoztam Guszti bátyámmal, aki akkor a tanítóképzőbe járt, ha jól emlékszem, az utolsóelőtti évfolyamot végezte. Leánytársaim

⁹ Ebben az időben történt, de mi csak később szereztünk róla tudomást, hogy Hitler csapatai lerohanták Lengyelországot és megkezdték a zsidók üldözését, elkülönítését.

előtt büszkélkedtem csinos és kedves bátyámmal. Fagylalttal várt az autóbussznál, föl vitt az Avas tetejére, onnan néztünk le a nyüzsgő városra és gyönyörködtünk a tájban.

Elérve a Tátra hegyvonulatait, az erdők gyönyörű őszi színeiben pompáztak. A sárga, vörös- és barna színek váltakoztak a fenyvesek élénk-zöld színárnyalataival. Nem tudtunk betelni a látvánnyal, s azzal a jóérzéssel, hogy mindez ismét a magyar hazánk része!

Kassán megnéztük a belvárost, aztán nagy elődünk, II. Rákóczi Ferenc sírjára nemzetiszínű szalaggal átkötött, piros rózsakoszorút helyeztünk. Elvittek Krasznahorka várába, végigjártuk a Tátra nevezetességeit. Rozsnyón megtekintettük az Andrássyak kastélymúzeumát, benne a régi magyar főúr kincseit. Ott eszembe jutottak anyukám ehhez a vidékhez fűződő emlékei. Sokat mesélt Kisszebenről, és Rozsnyóról, a közeliében fekvő Kisfeketepatakról, ahol született, ahol az én (általam sosem ismert) nagyapám tanított. Anyukámat ő nevelte, mivel fiatal gyermekként árván maradt. Anyukám Rozsnyón járt középiskolába, ott töltötte lánykorát. Jó ismeretség fűzte a vele egyidős Andrássy grófkisasszonyhoz. Anna nénit, a másik leánykori barátnőjét egyszer régen meglátogattuk Rozsnyón, a szép városi lakásában, és a velem egykorú kislányával együtt játszottam a babáival.

Rozsnyón lakott Anyukám bátyja, Pista bácsi, akinek két fia volt. Unokatestvéreim kalauzoltak a városban, és csatangoltunk a közeli erdőben, kék áfonyát majszoltunk.

Megmutatták a „*kunszt*”-ot, a bányából kijövő nyílást (ma sem tudom, mi az igazi jelentése), ahonnan a víz állandó körforgásban jött felszínre a mélyből. Kívülről úgy nézett ki, mint egy falusi kút, körben lécekkel bekerítve, és néhány vödör állandóan körbejárva hozta a mélyből felszínre a vizet, és amikor egy-egy vödör kiömlött, patakként folytatta útját; s a vödör ismét lefelé indult, mint egy örökmozgó...

Már este volt, amikor a kirándulásról hazafelé jövet, megérkeztünk Kékkőre¹⁰, ahol megcsodáltuk az út mellett, a hegybe beleépített Nagy-Magyarország térképét, amelyen színes villanyégőkkel rakták ki a négy nagy magyar folyót. „Vigyázz”-ba állva, megálltunk előtte, elénekeltük a Himnusz, és elmondtuk a magyar imádságot, a Hiszekegyet.

*„Hiszek egy Istenben,
Hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország föltámadásában. Amen.”*

Az emberek körbeállva, a meghatottságtól könnyes szemmel hallgatták énekünket és az imát, mivel nekik nemrég még tilos volt a magyarságuk kinyilvánítása. Mi meg csak álltunk és bámultunk, nem tudtunk betelni a megvilágított látvánnyal, amit még ma is magam elé tudok idézni.

Hamar elszaladt az idő Pásztón. A különbözeti vizsga miatti lemaradásomat nagy szorgalommal behoztam, a negyedik osztályt már kitűnő eredménnyel végeztem el. Külön tárgyként gépírást is tanultam, amit leosztályoztak, és bekerült a tanulmányi értesítőbe, aminek később nagy hasznát vettem.

Testvéreim

Gusztai bátyám is Pásztón járt polgári iskolába jóval korábban, mint én, mivel öt évvel voltam nála fiatalabb, s amikor Pásztóra kerültem, ő már Miskolcon a tanítóképzőt végezte, amit

¹⁰ **Kékkő kis község.** Északon, Balassagyarmattól, a jelenlegi országhatártól kb. 22 kilométer távolságban. Hosszú évek óta élek ebben a városban, ahonnan gyakran átruccantunk autóval a közeli Nagykürtösre. Mikor megtudtam, hogy annak a közelében (2 kilométerre) fekszik Kékkő, oda is átmentem. Felidéztem magamban gyermekkori emlékeimet, hogy az a föld ismét elszakadt hazánktól. Ifjú koromban megcsodált térképnek nyoma sem maradt. Nemcsak az idő mosta és gyalulta le azt a részt, ahol villanyégőkkel rakták ki a szép egységet alkotó, a Kárpátoktól koszorúzott Magyarország térképét, a négy folyóval...

1935-ben kezdett el, és 1940. június 20-án kapta meg a tanítói oklevelét. (Később főiskolán középiskolai tanári oklevél birtokosa lett).¹¹

Pityu bátyám szintén Pásztóról került Jászberénybe, az akkor újjászervezett líceumba. Az iskola – ilyen formában – nem sokáig működött, mert amíg oda járt a testvérem, a líceumot átalakították tanítóképzővé. Később, amikor apukámat Marosvásárhelyre helyezték, ott folytatta tanulmányait és 1944. szeptemberében kapta meg a tanítói oklevelet. Azonban ő csupán „véletlenül” szerzett tanítói képesítést, mert eszé ágában se fordult meg, hogy tanító legyen. Azért írták a jászberényi líceumba, hogy onnan érettségi után majd műszaki vonalon tanuljon tovább főiskolán vagy egyetemen. Ő is – mint apánk – inkább a műszaki pályához érzett hajlamot. **Mindkettőjük tervét a történelem húzta át, az első- és a második világháború. Éveim során többször is tapasztaltam, hogy a múlt idők eseményei vissza-visszatérnek...** Úgy történt, hogy a képzőt befejezve, csupán egy évig tanítószkodott a front után következő rövid iskolai évben. Tanította, és leviszgáztatta a falusi gyerekeket, mivel az oda kinevezett tanítónő hazamenekült a szüleihez.

Legfiatalabb testvérem: Bandi is Pásztón kezdte meg a polgári iskolát, majd Marosvásárhelyen folytatta és fejezte be a polgárit, s onnan a tanítóképzőbe iratkozott, ahol csak egy évet fejezhetett be. Menekülésünk és a háborús események miatt egy év kihagyással, ő is Jászberényben folytatta, és ott kapta meg a tanítói diplomáját 1949-ben.¹²

¹¹ Később elvégezte a tanárképző főiskolát.

¹² Előbb Monoron általános iskolában tanított, majd Budapestre helyezték, ahol a Pedagógiai Főiskolán, matematika-fizikai szakon szaktanári képesítést szerzett 1954. augusztus 31-én. A Kafka Margit Gimnáziumban, később a Thököly úton működő kémia-fizika szakos szakközépiskolában tanított. Közben elvégezte még az Eötvös Lóránd Tudományegyetem fizika tanári szakot is 1961. július 9-én fejezte be, és 1999. június 1-jén kapta meg az Arany Oklevelét.

Barangolások a környéken

Gyermekkorunkban bármikor vállalkoztunk arra, hogy valamilyen ürüggyel – vagy szülői megbízatásra – „átsétáljunk” Sámsonházára, semmit sem jelentett nekünk öt kilométer oda és vissza, postára vagy üzletbe menni. Nem takarékoskodtunk a járkálással, nem számítottak hegyek, emelkedők. Szokásunkká vált hazafelé kerülőutat választani. A falu szövetkezeti boltjában a zsebpénzből pékkenyeret, kiflit, hentes-kolbászt, különlegességet vásároltunk, mert otthon házi-kenyeret és házikolbászt ettünk. Az uzsonnával felszerelve – nem az egyenes úton, a várhegy mellett elhaladva tértünk haza, hanem út-irányt váltva, megmáztuk a meredek hegyet, melynek tetején szájhagyomány szerint valamikor *rablólovagvár* állt. Mi már nyomát sem találtuk.

Rablólovag-vár

Megpihentünk a hegy tetején, és gyönyörködtünk a szép kilátásban; elfogyasztottuk az elemózsiánkat, utána nyaktörő utakon, a hegy másik oldalán leereszkedve – nem egyszer nadrágfékkel – folytattuk utunkat hazafelé. Meleg időben az út mellett folyó kis patakban lehűtöttük magunkat, vagy a közeli réten egymásután sorakozó kenderáztató tavak mellett még egy kis ideig érdeklődéssel lestük a kígyókat-békákat.

Köztünk Bandi a legfiatalabb, de ő nőtt a legmagasabbra, s kissé testesebb mindnyájunknál. Egy alkalommal az erdőben járkálva, arra figyeltünk föl, hogy nagyot ordít és termetét meghazudtolva, a magasba ugrálva futásnak ered. Egy lódarázs csípte meg. Akkor azonban még ez sem ártott nekünk. A szokásos módon jártunk el: kéznél levő fűvel-falevéllal bekentük a csípés helyét, és hamar elmúlt tőle a duzzanat.

A lucfalvi evangélikus papéknak két gyermeke született – csupán egy-egy év korkülönbséggel köztünk. Az idősebb fiú György, Pista bátyámnál egy évvel fiatalabb, nálam egy évvel idősebb, Piroska lányuk pedig egy évvel volt fiatalabb nálam. A két család gyakran találkozott egymással. Szülők és gyerekek baráti viszonyba kerültek. Vagy ők jöttek át hozzánk, vagy mi hozzájuk, máskor meg együtt jártunk kirándulásokra. Hozzájuk a 45°-nál is meredekebb hegyet megmászva, alig messzebb két-három kilométernél.

Egy alkalommal épp’ őket vártuk. Vendégeink azonban nem olyan állatbarátok, mint a mi családunk, ezért nekik nem is lehettek olyan tapasztalataik a háziállatokkal kapcsolatban, mint nekünk. Az igaz, etették őket, s főleg a haszonállatokat tartották többre. A fiú – enyhén szólva – ha tehetné, csak úgy, szórakozásból, farkánál fogva emelgette a macskákat, ezért mi, ha előre tudtuk jövetelüket, eldugdostuk, biztos helyre zártuk be a cicákat.

Amikor a kotlóstyúkkal¹³ történt esetet elmeséltük vendégeinknek, nem akarták elhinni. Azonban a saját szemükkel győződhetek meg arról, hogy igazat mondunk.

Családunk minden tagja, én is, kisgyermekkorom óta mindig szerettem az állatokat, figyeltem életüket, mert csodálatos teremtmények. Cirmoskánk, kedves anyamacskánk olyan gondoskodásról tett tanúságot, ami igazán nem számít mindennapi esetnek. Három kiscicát hozott a világra. A konyha védett sarkában, nagy kosárban készítettünk nekik puha fészket. Ott éltek boldog cicaéletüket. Cirmos ott szoptatta, tisztogatta a kis jószágokat, később onnan gurultak le, egymásba kapaszkodva játszottak csendes békességben. Ekkor történt, hogy a tyúkanyó kiköltött egy fészkekalja kiscsirkét. Hogy, hogy nem, az egyik tojásból késve bújt elő a csibe, de a kotló nem fogadta el. Szegény pici bolyhos lény magára maradvá, állandóan csipogott.

Anyukám egy kis kosárkát kibélelve, fészket készített neki, hogy ne fázzék a kis árva. A kosarat a sütő mellé tettük, hogy legyen jó meleg helye. Igen ám, de szörnyen unatkozott, és egyre kétségbeesettebben csipogott. Nem messze pihentek a cicák saját kosárban. Cicamama fölfigyelt az állandó csipogásra, szemmel láthatóan zavarta a kis állat kétségbeesett siránkozása.

Aztán egyszer észrevettük, hogy otthagyja a cicáit, óvakodva megközelíti a csipogó jószágot, csendben figyel, majd gyors mozdulattal melléje ugrik, és a szájába veszi.

– Ó jaj, azt hittük, véget ért a kiscsibe élete, – de nem!

Mit ad Isten? – odaviszi a szájában, és lerakja kölykei mellé, utána ő is kényelmesen melléjük telepedik. A kiscsibe elhallgat, megnyugszik, – az anyacica is. Ezt követően ott melengeti, nyalogatja, mintha saját kölyke lenne. Biztosan csak azon csodálkozott, miért nem szopik úgy, mint a macskakölykök?

¹³ A történet „Anyai gondoskodás” címmel megjelent a Reader’s Digest Magazin 2004. júliusi számában.

A kiscsibe később is mindig ott téblábolt a játékos kismacskák között. Amikor csipogni kezd, Cirmoskánk odamegy hozzá, nyávogva hívja, nyalogatja, úgy terelgeti őt is, mint saját cicáit.

Talán sokan el se hiszik, hogy egy macska képes kiscsirkét ápolni! Pedig mindez megtörtént.

Másik cicánk, Lulu kandúrunk hófehér bundáját nagy fekete pettyek díszítették. Hatalmas termetű, kedves, barátságos állat, egyben jó egerésző, hasznos jószágként élt velünk. Okos állat lévén, sok mindenre betanítottuk. Amikor magamhoz hívtam, azonnal ott termett, és a térdem fölött jó magasan összekulcsolt kezemet „cica hopp!” – fölszólításra, azonnal fürgén átugrotta, súlyát is meghazudtolva ezzel. Aztán a magasságot egyre emeltem, míg a derékmagasságomat elértük a mutatvánnyal.

A vendégfiúval kapcsolatban azért használtam múlt időt, mert jóval később, érettségi után, – nyári fürdés közben Rahónál, a Tiszába fulladt. Egy baráti társasággal fürödni mentek a vízre, s mindnyájuk közül ő a legjobb úszó, hiszen családjuk gyakran járt nyaralni a Balatonhoz. Most rosszul lett a vízben, és amikor segítségért kiáltozott, társai nem vették komolyan. Nem hitték el, hogy baja lehet, azt hitték, tréfál. Csak akkor ijedtek meg, amikor már eltűnt a víz alatt. Ott a Tisza gyorsfolyású, hiába keresték, csak napok múlva, holtan láthatták viszont. Akkor vetette fel a víz, amikor édesapja a borzalmas hír hallatán odautazott, és a parton kétségbeesve rohángált fel-alá.¹⁴

Piroskával gyermekkortól fogva mostanáig barátnő maradtam. Amikor találkozott a két család, ketten félrevonulva, azonnal átöltöztünk „nőeknek”. Fiókok, szekrények mélyéről előszedett rég’ nem hordott ruhákat magunkra öltöttük, azokban libegtünk, botladoztunk magas sarkú cipőkben, fejünkön régmúlt

¹⁴ Mindez akkor történt, amikor mi már Marosvásárhelyen laktunk. Velünk levélben közölték a tragédiát.

idők kalapjaival, a tükör előtt tetszelegve, roppant módon megelégedve a látvánnyal. Máskor egy sarokba vagy másik szobába húzódva suttogtuk el titkainkat, alig vártuk a legközelebbi találkozást, hogy azokat megoszthassuk egymással.

Egy nyári szünetben – akkor már tizenévesek lehettünk – ketten mentünk fürödni a Sámsonháza mellett folyó patakba. Ez a hozzánk legközelebb található olyan víz, amely legalább térdig ér. A parton napoztunk, amikor egy jólöltözött úr tartott felénk, közelebb érve vettük észre, hogy ismerős; gyakran megfordult nálunk, ő a körorvosunk. Mindig nálunk ebédelt a védőnővel együtt. Amikor odaérkezett hozzánk, fölálltunk, és szokott barátságos mosolyával nyújtotta üdvözlésre a kezét, mi is hasonlóan tettünk. Hű! És mi történt? Mindkettőnknek udvariasan kezet csókolt! Annyira meglepődtünk, és alig vártuk, hogy elköszönjön tőlünk, mert a kuncogásunkat alig bírtuk magunkba fojtani. Első alkalommal történt ugyanis, hogy egy felnőtt férfi bennünket úgy köszöntött, mint igazi nőket!

Kirándulások a környéken

A baráti családdal nemcsak otthon, de a szabadban is gyakran találkoztunk, a két falu közti kis dombon levő erdőbe kirándulni jártunk. Ott ugyan nincs forrás, ezért csörgős-korsóban hordtuk a vizet, a felnőttek pedig egy-egy üveg bor mellett beszélgettek. Legtöbbször szalonnát süttünk nyáron, amit mi gyerekek nagyon szerettünk.

Nyári délutánonként kellemesen töltöttük az időt a terebélyes bükk- és cserfák árnyékában. Mi, gyerekek barangoltunk a fák között, tavaszon szamócát szedtünk, máskor békákat, gyíkokat lesve, ősszel a fákról lehulló makkot gyűjtve élveztük a természetet, és természetesen a finom nyáron sült szalonnát.

Abban az időben, amikor a történetem folytatódik – mi, gyerekek, csak iskolai szünetekben élveztük a meleg családi otthont,

már mindnyájan bentlakásos iskolába jártunk. Szünetekben nagy beszélgetések, eszmecserék, élménybeszámolók folytak. Barangoltunk az erdőben, kirándulásokat szerveztünk a barátainkkal. Minden forrást, bokrot ismertünk a vidéken. Akkor nem kellett félnünk, nyugodtan járkálhattunk, senki nem bántott bennünket.

Gyertyánkútnál

Minden nyáron, de később is, legalább egyszer, sor került egy nagy, egész napos kirándulásra a Gyertyánkúthoz. Ez kicsit messzebbre esett, mint a dombtetői kirándulóhelyünk, de nagyon szép a környéke és kitűnő hús forrás fakadt egy hatalmas bokor árnyékában.

Ilyenkor át kellett haladnunk az egész falun. A kis haranglábnál kétfelé ágazott az út, mi a jobboldali utca felé kanyarodtunk. A falu vége felé, egy gazdag család háza állt. A Keletnek néző nyitott padon (folyosón), összeeszkábált ágyon nagybeteg, TBC-ben szenvedő ember feküdt, már messzire hangzott, hogyan köhögi ki a tüdejét. Csontsovány, meggörbült teste és halálsápadt arca mindig megrendített bennünket. Kisebb korunkban ijedten, csendben, szinte lábujjhegyen haladtunk el a ház előtt.

A faluból kiérve, nemsokára a kis partra értünk, a temetőhöz. Az út mellett az enyhe emelkedőt már elkoptatták a faluban lakó emberek, mert a talaj agyagos, s ezt használták föl mázolásra, és a házak, melléképületek vakolásához malternak (habarcsnak) is. A függőlegesen egyenesre koptatott talajból itt-ott emberi csontmaradványok lógtak ki, ezért mi, gyerekek mindig megrendülve, csendben mentünk el a kis temető mellett.

Erre jártomban eszembe jutottak azok az esték, amikor gyermekként, valamelyik szomszédban – csak a tűzhely halvány világossága mellett – megilletődötten hallgattuk a hazajáró lelkekről, lidércekről szóló szellemtörténeteket és falusi mesé-

ket. A bíró lánya: Berta előszeretettel mesélt a „*tüzes szekérről*”, amelyen a holtak visszajárnak, és pont éjfélkor végigszáguldanak a falu utcáin, közben a szekérről szikraeső hull szerteszét, s jaj annak, akit elér egy szikra! Kedvenc mondókájuk pedig egy szerelmespárról szólt, akik közül egyikük még élő, és elvesztette párját: „*Jaj, de szépen süt a hold, ballag egy eleven, meg egy holt. Félsz-e rózsám? Nem félek én, mert velem az Isten, meg te!*” Mindig akadt a mesélők vagy a hallgatóság között, aki ezeket látta vagy hallotta.

Kis kitérő után, folytassuk utunkat a kirándulás helyszínére. Két-három kilométeres gyaloglással értünk Gyertyánkúthoz. Utunk a temető után az akácos erdő szélén haladt, kis emelkedőkkel. A forrás sűrű bokrokkal körbezárt helyen fakadt, csordogáló vizét kissé távolabb, hosszú vályúkba vezették, odahajtották itatásra a közelben legelésző tehéncsordát.

Ilyenkor nemcsak a két család gyűlt össze, hanem a környékbeli barátok, vendégek is eljöttek: Piroska néniék, a bátyja – egy nagyon csinos katonatiszt – feleségével és két fiúgyermekével, akik éppen Lucfalván nyaraltak. Ugyancsak jelen voltak Sámsonházáról a jegyzőék, Csaba fiukkal. A mi családuk valamennyi tagja otthon nyaralt, így mi teljes létszámban képviseltettük magunkat, sőt vendégeink is velünk tartottak, unokatestvéreim: Aszódról Anikó, Szécsényből pedig Pali, Zolti és Feri.

Nagy kondérban főtt a birkapörkölt, apám a főszakács, hatalmas fakanállal kevergette, fűszerezte, ízlelgette a rotyogó birkapörköltet. A jegyző felesége, Matyi néni ott settenkedett a kondérok körül. A másik üstben készült a krumpli, és a harmadikban finom, zsenge csemegekukorica főtt. A gyerekek kapták a feladatot, hogy összeszedjék a környéken, az erdőszélen a fákról letört száraz ágakat a tűzrakáshoz. Általában a férfiak jeleskedtek ilyenkor a főzésnél, a nők inkább csak kóstolgatták az ételt. Elegendőnek bizonyult nekik a készülődés otthon, mert minden család hozott legalább egy tepsi süteményt, a férfiak pedig demizsonban valamilyen finom itókát,

amit a forrás vizében hűtöttek le. Nekünk, gyerekeknek a házi szeder- és málnaszörp hűlt a forrás hús vizében.

Közben a férfiak borozgattak, kártyáztak, vagy tetszés szerint sétáltak, amíg készült az ebéd. Kellemes csevegéssel, baráti beszélgetéssel telt a nap. Mi, gyerekek sétára indultunk, fölfedezni a környéket, egy kis erdei szamócát vagy gombát szedni. Sétáról az étel finom illata csalogatta vissza a társaságot, – amely messzire illatozott a levegőben. Ebéd után a társaság plédekre telepedett, mindenki pihent a tiszta erdei levegőn. Jókedvűen, késő este indultunk hazafelé.

Otthon még sokáig fennmaradtunk. Átmentünk az iskolába, ahol a fiúk fölváltva játszottak a harmóniumon, a többiek táncoltak és énekeltek, remekül szórakoztunk, csak éjfél után tértünk nyugovóra. Olyan sokan összegyűltünk, hogy testvéreimnek már csak a konyhában jutott fekvőhely. Reggel fölébredve, egy színes föliratot olvashattunk a konyha ajtaján a következő szöveggel: „*Kan-lak, belépés csak himnműveknek!*”

A három fiú-unokatestvérem csak néhány napra jött látogatóba, amikor idejük letelt, fájó szívvel vettünk tőlük búcsút azzal, hogy én is elmegyek hozzájuk vendégeskedni. Anikó, az unokanővérem két hetet töltött nálunk. Ezért megmutattuk neki a környék nevezetességeit, elsétáltunk vele Sámsonházára, együtt másztuk meg a Rablólovag-várhegyet. Lucfalvára többször meghívtak bennünket, mivel Pirkó és Marika is otthon vakációzott, kellemes diák-társaság verődött össze náluk; szórakoztunk, jókat beszélgettünk, sokszor táncoltunk.

Mátraverebély-Szentkút

egy búcsújáróhely, nem esik messze Kisbárkánytól. A környék katolikus hitű lakossága – de még távolabbi településekről is – egyházi ünnepek előtt már korahajnaltól, csoportosan, templomi zászlókkal, feszülettel, énekelve és rózsafüzért imádkozva, hegyen-völgyön keresztül vonultak a csodálatos fekvéséről is híres kegyhelyre. Hollókő, Szécsény, Nógrádmegyer,

Nagylóc, Rimóc és a környék községeiből Zsúny-pusztánál, hegyeken át, erdei gyalogutakon, patakokon átgázolva érkeztek a faluba, lakásunk és az iskolaépület előtt haladtak tovább a következő hegyet is megmászva, előbb Márkházára, s onnan Szentkútra. A távolabbi falvakból érkező búcsúsok szállást kértek, és az iskolában töltöttek el egy éjszakát. Abban az időben ilyen alkalomra, különösen ünnepnapokon színes népviseleti ruhába öltözve vonultak a kegyhelyre.

Baráti családokkal mi is gyakran átruccantunk a hegyeken, Márkháza felé Szentkútra, de nem a zsúfolt búcsújáró napokat választottuk, inkább sima vasárnap sétáltunk hegyen-völgyön át, és az egész napot ott töltöttük. Anikó, unokanővérem is velünk tartott, mivel éppen nálunk nyaralt. Nekünk, gyerekeknek mindig élményt jelentett végigjárni a gyönyörű környéket. Ott, a kegyhely-templomban hallgattunk misét, megnéztük a „Szent László-ugratását” (a sziklában ló patanyoma látható), a nyolc helyen vizet adó gyógyforrást, felmáztunk a meredek hegytetőre, a remetelak előtt gyönyörködtünk a kilátásban, ahonnan csodálatos kilátás nyílik az egész környékre. Sok-sok elárusítóhelyen mindenféle apróság: kegytárgy, csecsebecse között válogattunk. Mindig hoztunk magunkkal valamilyen emléket.

Ma már elképzelhetetlen annyi járkálás, séta, hegymászás, amit ilyen kirándulások alkalmával megtettünk. Igaz, mindig jól kifáradva, élményekben gazdagon értünk haza és tértünk nyugovóra. Anikónak közben lejárt az ideje, azzal búcsúztunk egymástól, hogy meglátogatom őt Aszódon.

Még abban az iskolai szünetben szüleim tíz napra elengedtek hozzájuk. Nagynéném, Mari néni özvegyen maradván, ott élt a családjával. Négy gyermeke született: Jenő, Pista, Mariska, és Anikó, aki köztük a legfiatalabb, nálam három évvel idősebb. Abban az időben a két bátyja a családjával más városban élt. Nagynéném férje korábban elhunyt, csak a lányok voltak otthon édesanyjukkal. Hatalmas, emeletes sarokházban laktak, melynek földszintjén üzlethelyiségek, az

emeleten pedig a hatalmas lakás foglalt helyet. Hét szoba volt benne. A nagy nyitott verandát hatalmas gyümölcsös- és zöldségeskert vette körül.

A ház egyik emeleti ablakából ráláttunk a javítóintézet parkjára. Nekünk titokzatos helynek tűnt, ugyanis ott helyezték el, zárt környezetben azokat a fiatalokat, akik már gyermekként valamilyen bűnt követtek el.

Mari néném – mint általában az erdélyiek, – szorgalmas, jó gazdasszony hírében állt. Nekünk is kiosztotta a feladatokat. A konyhában mindig edények halmaza tornyosult náluk, amikor megláttam, azt hittem, itt van a világ összes edénye, ezeket nekünk kellett elmosogatnunk és helyre pakolnunk. Csak azt nem értettem, miért kell annyi edényt összegyűjteni? Nálunk, otthon minden étkezés után helyére került minden a konyhában.

Az árnyas verandán étkeztünk. Egy alkalommal Mari néném, sóskamártást főzött. Előre örültem neki, mert a kedvenc ételem. Mégis csalódás ért, mert már első látásra sem olyan, ahogyan azt anyukám szokta készíteni: tejföllel, tejjel, és nagyon finoman ízesítve. Nálunk általában olyankor került asztalra, amikor húsleves főtt, és akkor a főtt marhahús vagy a tyúkhús mellé tálalta. De szerettük úgy is, ha bundás-kenyérrel vagy tükörtojással kaptuk. A Mari néni sóskamártása azonban sötétzöld és annyira sűrű, hogy megállt benne a kanál.

Anikó nővére, Mariska, epilepsziás-beteg volt. Nekem úgy mesélték, hogy még gyermekkorában, egy utazás alkalmával nagyon megijedt. Ahogy álltak este, sötétben várakozva, a gyorsvonat nagy zajjal és sebességgel robogott be az állomásra. A mozdony elején két hatalmas lámpa a koromsötétben, mint két vörös szem, ijesztően villogott, s olyan félelmetesen hatott rá, hogy akkor, először ott esett össze. Bár én tudtam a betegségéről, mégis erős hatást gyakorolt rám, amikor ottlétem alatt többször szem- és fültanúja lettem betegségének. Hogy a hirtelen jövő rosszulállattal járó balesetektől megóvják, a lakás legkisebb, egy apró zugát rendezték be neki úgy, hogy semmi

fölösleges tárgy ne legyen az ágya közelében. Ők már előre észlelték, mikor következik be a baj, igyekeztek idejében bevezetni oda. Amikor először lettem ennek tanúja, nagyon megrázott. Mi a nagy lakás legtávolabbi – a hetedik – helyiségében tartózkodtunk Anikóval, ott is hallottuk velőtrázó sikoltozását.

Anikóval gyakran sétáltunk a városban. Egy katonatiszt udvarolt neki, vele csavarogtuk be a környéket, egy fénykép maradt nálam: igazán csinos, jóvágású fiú néz vissza róla. Anikó ekkor már a gimnázium utolsó évét járta.

Ezt követően unokanővéremmel már csak Erdélyben, közös Nagyanyánknál találkoztam. Ott töltöttünk el együtt egy nyári vakációt. Majd évekkel később, a háború után Balatonakaratyán láttuk egymást, amikor apukám nyugdíjba ment és vele együtt jártunk fürödni a Balatonba.¹⁵

Küzdelem a megélhetésért

Az első világháború után lassan rendeződtek a gazdasági viszonyok. Guszti bátyám apai öröksége a nagy gazdasági világválság következtében egyszerűen elúszott. Szüleimnek a megélhetéshez, a négy gyermek neveléséhez és taníttatásához a legszükségesebb anyagiak előteremtése is nagy gonddal járt. A tanítók, tanárok jövedelme akkor sem volt elegendő a népes család ellátására, akkor is a „*Nemzet napszámossai*” voltak. Ezért nekik is mindig valamilyen új forrást kellett találni a hiányok pótlására.

Guszti bátyám a harmincas években az általános iskola befejezése utána Pásztóra került bentlakásos középiskolába. Szüleimnek fedezniük kellett a továbbtanulásához szükséges újabb kiadásokat. Lakásért nem kellett fizetni, azt a községtől

¹⁵ Balatonakaratyán, a hatalmas méretű gyümölcsöskertjükben épült szép nyaralójukban tartózkodtak nyaranta. Tudomásom szerint az aszódi értékes és hatalmas ingatlan tulajdonukat a kommunizmus alatt államosították.

járandóságként kapták, konyhakerttel együtt, ahol megtermett a család majd' minden konyhára való szükséglete. Kis segítségével ezt a nagy kertet saját maguk gondozták.

Később, amikor a fák, bokrok termővé váltak, onnan kerültek asztalra frissen, majd a kamrába befőttként a finom gyümölcsök. A lakás előtti kisebb díszkertet – sövényként nevelt – alma- és körtefák övezték. Ezek több feladatot láttak el: bekeretezték és eltakarták a külső szemlélő elől a területet, tetszenek a szemlélőnek, végül termést hoztak, és eledelül szolgáltak.

Amikor már mind a négy gyerek távol tanult a szülői háztól, elő kellett teremteni hozzá a szükséges fedezetet. Ezért apám a rengeteg szilvát aszalással hasznosította. A kis udvarban levő melléképületben, a kenyérsütő kemence mellé, saját kezűleg aszalót épített, ott dolgozta fel a kiváló gyümölcsöt. A pásztói fiú- és leányinternátus átvette a szilvát és a mézet is, ezzel kiegészítve a bentlakás költségeit.

De nemcsak fizikai erejét használta apukám családja megélhetésének javítására, rendkívül széles tudását is bevetette. Verseket, novellákat, kisregényeket is írt. Esetenként beküldött megzenésített verseivel többször nyert különféle pályázatokon.

Művészeti pályára készültem

A polgári iskolát Pásztón fejeztem be. Utána a tanulmányaimat a budapesti képzőművészeti iskolában készültem folytatni. Egy évet várnom kellett, mivel még nem töltöttem be a 15. életévemet, s addig nem lehetett oda fölvételizni. Nem nagyon zavart a dolog; arra gondoltam, egy év vakációm lesz!

Jól elfoglaltam magam, szerettem varrni, hímezni, kötni-horgolni. Egy rokonunk a szép színes-hímzett mellény-kötény együttesemet magával vitte, ami az USA-ban kiállításon szerepelt. Minden papír fecnit felhasználva, rajzolgattam, füzetlapokra lányokat, frizurát kreáltam, ruhákat terveztem. Utána mindenféle füzetbe és papírra kiegészítőket: női táskát,

kalapot és képeket rajzoltam-festettem. Már akkor, ha ruhát kaptam, elvártam, hogy saját terveim és elgondolásom szerint varrják meg nekem. Szerettem olvasni, a könyvespolcokon böklászni. Sokat forgattam a nagyméretű Tolnai Világlexikon 22 kötetét. Kicsi koromban különösen az egyiptomi rész érdekelt, a piramisok, Kleopátra személye és a királyok története. Ennek hatására a „nő-albumomban” a rajzaimon a lányokat az ott látottak szerint profilban ábrázoltam.

Testvéreim örültek a hosszú otthonlétemnek, mivel kedvet kaptam ahhoz, hogy ellesve a sütemény-sütés fortélyait anyukámtól, folyton édességet sütöttem. Anyukám nagyon jól értett mindenféle finom nyaláncság készítéséhez, elővettem a recept-könyvét, és abból próbálkoztam, nem is kevés sikerrel. Gyakran mentek a finomabbnál-finomabb süteményekkel telt csomagok az internátusokba, amiért testvéreim sohasem mulasztották el a dicséretet. Abban az évben elkezdtem anyukám receptkötetéből, az általam is kipróbált sütemények receptjét magamnak leírni. Most is megvan, nem is tudom, hogyan vészelte túl a világháború viszontagságait.

Gusztival, legidősebb bátyámmal olyan bizalmas kapcsolat alakult ki köztünk, mintha lány lett volna, mindent megbeszéltünk egymással. Miskolcon megismerkedett első szerelmével, nekem elmondta a találkozásuk, ismerkedésük részleteit. A tanítóképző ablakaiból le lehetett látni az apácázárda udvarára, ahol Fajcsik Márta tanult. Természetesen a fiúk nem hagytak ki egyetlen alkalmat sem, hogy ott leskelődjének, és ismerkedésre alkalmat keressenek. Jöttek-mentek az üzenetek apró levélkéik formájában, ők is így kerültek közelebbi ismeretségbe.

Márta a zárdában gyorsírást is tanult, bátyámmal elküldte nekem az előző tanévben használt gyorsírás könyvét. Időm akadt bőven, ezért magánszorgalomból megtanultam az alapfokú gyorsírás fortélyait, jól begyakorolva a fogalmazási gyorsírást. Tetszett nekem, sokat foglalkoztam vele, aminek

később hasznát vettem, nagy előnyre tettem szert további tanulmányaim során.

Márta nálam egy évvel volt idősebb, leveleztem vele; helyesebben úgy fejezhetném ki, hogy nekem is leveleznem kellett vele, mivel arra kért a bátyám. Később, amikor valamiért összezőrdültek, az én feladatom lett a békítgetésük, végül a szakítás nehéz és kínos pillanataiban nekem jutott az összekötő szerep, a kislány összetört szívfájdalmán enyhíteni.

Nagy változások

Nem csak a családukban, de a világban, hozzánk nem is olyan messze, nagy változások mentek végbe és ép eszű emberek által felfoghatatlan, borzalmas dolgok történtek, olyan borzalmak, amikről mi, gyerekek nem tudtunk, szüleink bennünket nem avattak be, amit ők újságból vagy rádióból megtudtak, ezért sok-sok év elteltével jutott tudomásunkra, pl. a következő sörnyűség is, ami a németek által lerohant Lengyelországban történt a lengyel cserkészekkel.

Amikor elolvastam a lengyel Piechowski Kazimirz (a 918-as hadifogoly): 1940. június 20. Szökés a lágerből c. emlékiratait, abban leírja, hogy:¹⁶

Mi pedig kirándulni jártunk, s az iskolai szünetben jól szórakoztunk, addig 1940. június 22-én Hitler Wermacht-csapatái megtámadták Oroszországot, és tébolyult agyában ördögi gondolat születik. Olyan kijelentést tesz: „*A zsidókat illetően*

¹⁶ „A bochniai vasútállomáson várakozó marhavagonokba a németek ezeröt-száz férfit tuszkolnak. – Nem tudtuk, hová visznek minket, és miért. – 1940. június 20-án kegyetlenül túlszűfolt szerelvény megáll. A peronon SS-őrök várnak ránk. – Schnell! – üvöltik, és kizavarják az embereket a kocsikból. ... A foglyok között szájról szájra jár az „Auschwitz szó, de senkinek nem mond semmit. A második transzporttal kerültek Auschwitzba, és az érkezők háromnegyedét lengyel cserkészfiúk tették ki. A hatalmas területen még csak három barakk állt. Így létesült Auschwitz-Birkenau, a lengyel haláltábor...” (Readers’ Digest 2010. áprilisi számának 88. oldalán.)

bárhol, bármerre, ahol utunkba kerülnek, kiirtjuk őket!” Tervét szigorúan titkos gépezetén keresztül meg is valósítja. Auschwitz mellett (egy volt kaszárnnyából) haláltábor létesítését rendelte el a zsidók összegyűjtésére, mellette egy másikat Birkenauban, a hadifoglyok számára. Azonban már ezt megelőzően több kisebb láger is működött Lengyelországban: Belzek, Wolzek és Treblinkánál.

Családunk számára nagy örömet jelentett, hogy a Felvidék és Erdélynek a magyarság által sűrűn lakott területeit visszaszerezte Magyarországhoz, hiszen anyukám rokonai Felvidéken, míg apukám rokonsága Erdélyben éltek.

Apukám álma valóra vált: szűkebb hazája ismét magyar és húsz éven át nem látott édesanyját, szülőföldjét viszontláthatja. Kérte áthelyezését egy erdélyi nagyobb városba, hogy mi, középiskolás korú gyermekei helyből folytassuk tanulmányainkat.

1940 Karácsonyán kapta meg Marosvásárhelyre a kinevezését, ahol majd egy nagy elemi iskola felső tagozatán szaktárgyakat taníthat, mellette a környékbeli iskolák szakfelügyelői teendőit végzi a következő tanévtől. Kiválóan értett a magyar irodalomhoz, nyelvtanhoz, történelemhez, de szaktárgya volt a földrajz, számítás-mértan is. Tudott németül, latinul. Mindig csodáltam, milyen szakszerűen foglalkozott mindkét nyelvgrammatikájával.

Gusztai bátyám a tanítói diplomáját 1940 tavaszán kapta meg. Más lehetőség híján, Losoncon helyezkedett el nevelőként, a siket-néma intézetben. Amikor hazajött látogatóba, sokat mókáztunk vele, mert nekünk is mutogatva kezdett magyarázni. Lassan aztán átragadt az egész családra és gyakran mi is mutogattunk társalgás közben. Mikor észbe kaptunk, hogy mit művelünk, jókat kacagtunk rajta.

Apukámmal egyszerre kapta meg kinevezését, őt is Erdélybe, a Királyhágó melletti Barátkára helyezték tanítónak.

Apukám a faluban befejezte a tanévet, úgyszintén Guszti bátyám is a következő tanév kezdetéig a nevelői munkáját folytatta a losonci siket-néma intézetben.

Mindnyájan örömmel fogadtuk a hírt, én is, hogy nagyvárosban fogok élni és tanulni, ahol közel kerülhetek rokonainkhoz, kedves nagyanyámhoz. Főleg azért örültem, mert családi környezetben élhetek, és a tanulmányaimat otthonról folytathatom.

Azonban gondolatban fájó szívvel búcsúzkodtam szülőfalumtól, ahová annyi kedves emlék fűzött. Otthonunk közeli felszámolásával kapcsolatos gondok szüleimre hárultak.

Búcsú a gyermekkortól

1941 – Mióta apám megkapta az örömhírt, hogy Marosvásárhelyre költözünk, az életem csupa várakozással telt. Lassan, ólomlábon jártak a hetek és hónapok karácsony óta. Mégis elérkezett az idő. Vége a tanévnek, apám levizsgáztatta a gyerekeket.

Akkor még nem létesült Marosvásárhelyre közvetlen vasúti összeköttetés, ugyanis egyik szakasza átkerült Romániához. Ezért a bútortól és nagyobb berendezési tárgytól meg kellett válnunk. Komplikációt jelentett volna vasútról teherautókra átrakatni, – majd ismét vonatra a nehéz darabokat. Végre sikerült szüleimnek eladni a nagyobb tárgyakat, a többi fölösleges holmit elajándékozták.

Megkezdődött a csomagolás. Nagy rumli mindenütt itthon, minden a fejetetején áll, semminek nincs helye, mindenki arra vár, mikor indulunk. Nehéz arra gondolni, milyen érzés lesz itthagyni a szülőföldet, a házat, a kertet, ahol életem első szakaszát, gyermekkoromat leéltem.

Nehezen búcsúztam a környéktől, a folyosóról szinte fájón figyeltem a szép kilátást, ahonnan nap-nap után a Cserhát és Mátra nyúlványai tárultak eléem. Nem gondoltam volna, milyen

nehéz megválni a helytől, és búcsúzni az ismerős emberektől, szomszédoktól, játszótársaktól.

Kedves barátnőm, Piroska, Pirkó! Mi elmegyünk. Mikor láthatlak újra? Nehéz tőled a búcsú, hiszen kicsi korunktól együtt voltunk. Megfogadtuk, hogy majd levelezünk, és mindenről tájékoztatjuk egymást.

Elmentem Pásztóra, nosztalgiával jártam végig a kis várost, ismerős helyeket. Meglátogattam osztályfőnökömet, Bordács Margit tanárnőt, hogy búcsút vegyek tőle. A többi tanáromat is fölkerestem, köztük az erdélyi Boros Ilonát, akinek az iskolában kedvenc tanítványa voltam. Azt mondta, irigylet, azért, mivel én mehetek Erdélybe, ő pedig itt marad.

Öröm töltött el, mert anyukám megengedte, hogy még Erdélybe utazásunk előtt **levágassam a szép hosszú hajam**, így Erdélybe, és otthonunkba már új frizurával érkezhettem. Mégis, nehezen váltam meg tőle, de már nagyon nehéz volt vele bánni, és szó szerint olyan súlyt hordoztam, hogy fájt a fejem tőle. Az új hajviselet akkor azt jelentette, hogy a dauerolt haját otthoni mosás után sok-sok papírszeletre csavartuk fel, ami megszáradva, szép hullámokat eredményezett. Gyönyörű vállamra omló dús hajamat így is mindenki megcsodálta.

Erdélyben

A következő négy év szüleim számára megnyugvást, nagyobb kényelmet, és mindnyájunknak gondtalanabb életet jelentett. A család végre együtt lehet ismét, mi, gyerekek helyből járhatunk iskolába, nehézség nélkül látogattuk rokonaikat; megismertük Erdély szép tájait, a családi sírkertet. Édesapámban feloldódott a fájdalom, amely hosszú éveken keresztül gyötörte. Húsz év alatt beutazási engedélyt sem kapott, hogy Erdélybe utazzon édesanyját meglátogatni. Útlevelét azzal az indokkal utasították vissza, hogy „Az Ön látogatása a Román

állam szempontjában nem kívánatos!”¹⁷ Ez a fájdalom csendül ki a csonka hazában költött verseiből.

Emlékeim közt őrzök egy régi fényképet, amely abban az időben készült, amikor anyukám látogatóba ment Erdélybe, hogy nagymamánk legalább megismerjen bennünket.

A képen látható: Édesanyám, előtte Pityu bátyám, középen Nagyanyám, ölében engem tart. Mellette Aniska nagynéném, Laci fiával (aki később román katonaként lóhátról leesve, lelte halálát). Látható még Iluska nagynéném és Aniska néni idősebb fia: Gyurka is. Ezután 15 éves koromig nem láthattam rokonainkat.

Szüleim tehát Marosvásárhelyre utaztak, hogy apukám elfoglalja állását és még az iskolai szünidő alatt berendezzék az új otthonunkat. Én pedig, mivel abban az évben még szabad voltam, hosszú, viszontagságos utazás után egyenesen a

¹⁷ „Bűnéül” rótták föl, hogy magyar tartalékos főhadnagyként szerelt le az első világháborúból.

Székelyföldre utaztam nagymamához, akit csak másfél éves koromban láttam utoljára, amikor anyukám elvitt engem és Pista bátyámat, hogy megismerje az unokáit.

Az egész nyarat Páván töltöttem. Azon a nyáron szüleim csak később utaztak Pávára, néhány hétre, mikor a lakást már berendezték.

Következő években már minden alkalommal egyedül utaztam Marosvásárhelyről, a háromszáz kilométer távolságban fekvő Páva községbe és majd' minden vakációt ott töltöttem rokonoknál. Nem esett nehezemre a hosszú utazás, mert csodálatos tájakon robogott keresztül a gőzmozdonnyal hajtott, hosszú szerelvény. A vonat ablakából kitekintve néztem a gyönyörű tájat, ahogyan a hegyek lábánál kanyarogtak a sínek, a hosszú szerelvény úgy tekergett a fenyvesek alján, mint a kígyó, s a gőzmozdony füstje hosszan kúszott utána a levegőben. Soha nem unatkoztam. Olvasgattam és gyönyörködtem a csodálatos tájban. Mindig akadt kellemes útitárs, akivel beszélgetni lehetett.

Sokáig, a Maros fakadásától végig, a folyó mentén vitt az utunk. Amikor Szászrégenbe értünk, már közeledtünk célunk felé. A gyorsvonatok nem álltak meg Páván, így Zabola község állomásán szálltam le. Onnan az utat – ha nem utaztam nagyobb csomaggal – gyalog tettem meg, ami egy réten keresztülfutó ösvényen, egy kilométer lehetett. Ha este, nagyobb táskával érkeztem, vártak az állomáson. *(Mivel akkor még ki se találták a mobiltelefont, sőt, a vezetékes telefon is ritkaságszámba ment, ezért a rokonokat táviratban tudtuk tájékoztatni az érkezésről.)* Télen fagyban-hóesésben, lovas kocsival jöttek elém.

Nagyanyám, akit én csak pici koromban láthattam, öt gyermeket nevelt fel. Nagyapám a háborúban hősi halált halt, ezért nem ismerhettem. Édesapámnak egy fiútestvére is született, András bácsi, aki szintén eltűnt a világháború idején és sohasem lehetett kideríteni, mi történt vele. Apám három lánytestvérét: Mari, Aniska és Ilus nénit: a nagynénieimet akkor

már, amikor megismertem őket, nem lehetett fiataloknak tartani. A testvérek közt Mari néni a legidősebb, aki Csonka-Magyarországon élt; Aszódra ment férjhez, ahol jó módon, egy nagy sarokházban éltek. A ház földszintjén egy nagy tejcsarnok, és egy pékség, meg egy fűszerüzlet foglalta el a helyet. Neki négy gyermeke született: Jenő és Pista, Mariska és Anikó. A nálam jóval idősebb fiúkat én alig ismertem, mivel amikor én látogatóban jártam náluk, már ők külön családot alapítottak.

Mari néni után Aniska néni következett, aki özvegyen élt, amikor megismertem. Ő vezette a háztartást, gondoskodott az egész gazdaságról. Híres jó gazdasszony hírében állt. Neki két fia született, Gyurka és Lacika, aki katonasága alatt baleset következtében meghalt, így nem ismerhettem. Gyurka pedig a szomszédságban levő nagybirtokot vezette, amit a nagybátyjától, Finta Józseftől örökölt.

Ilus néni törékeny alkatú, vastag szemüveges öreglányként élte le az éveit, kicsit görbe háttal. Állítólag azért, mert fiatal lányként Mari néni gyermekeit dajkálta, és gyenge csontjai deformálódtak. Ő a szomszédos, Zabola községbe járt irodába, a körjegyzőségen dolgozott.

Nagymama a pávai udvarházban élt két nagynénikémmel. Igazi nagyasszonyként mindig csodáltam, ahogyan szálegyenes derékka, fölemelt fővel haladt végig a lakásban vagy az udvaron, tehát nemcsak úgy ment, hanem méltóságteljesen vonult. Bennünket mindig figyelmeztetett a szép és helyes testtartásra.

A ház zsákutcában épült, amelyet szinte teljesen a Finta családok laktak. Az utca végén lakott nagyanyámon kívül Linika néni, akinek férje, Finta József, nagyapám testvére, akkor már nem élt. Régimódi, hosszú, földszintes, tágas faház az erdélyi otthon, több nagy, és az út felől egy kicsi szobával, udvar felől végig széles nyitott folyosóval, mindig tele virággal. Konyhájuk a kisudvarra nyílt volna, azonban ezt nappali szobának rendezték be, és annak használták.

Közvetlenül a kijárat mellett, egy kisebb melléképületet fedett belépő kötötte össze a nagy házzal, benne nagy tűzhely és kemence. A tágas helyiségben folyt a főzés-sütés. Nemcsak a kenyér sült ott, hanem nagy cserépedényekben sokféle érdekes tájjellegű étel, sütemény, kalács, mint a különleges erdélyi töltött káposzta, édességek közül a kürtőskalács vagy a „kőttes-rétes”. Kettőnek a leírását itt is megörökítem:

Erdélyi töltött-káposzta

Végy hozzá 2 kiló savanyított káposztát, legalább 10 levelét, egy nagy füstölt sertéscsülköt, és egy tenyérnyi füstölt szalonnát, mindkettőt fölszeletelve, legalább ½ liter jó házi tejfölt, külön másfél kiló sertéshúst darálva.

Utóbbiból készíts finom töltelékét 15 evőkanálnyi megmosott rizsszel, kevés zsíron üvegesre párolt vöröshagymával, 5 gerezd apróra vágott fokhagymával. Fűszerezd jó adag feketeborssal, sóval, üss hozzá legalább 2 egész tojást. Keverd össze finomra, és töltsd meg vele a káposztaleveleket.

Legalább 10 literes cserépfazekat (esetleg római tálat, vagy vastag régimódi edényt) kenjed ki hideg zsírral, tégy alulra egy sor vékonyra szeletelt szalonnát, majd rétegezd a következő sorrendben: káposzta, füstöltcsülök-szeletek, töltelék, addig, amíg az alapanyag elfogy. A tetején káposzta legyen.

Önts rá 1 liter vizet, majd locsold meg tejföllel, zárd le az edényt szorosan, és tedd a fölmelegített kemencébe vagy nagyméretű leerbe (sütőbe), és hagyd lassan, legalább 3 óráig főni. Utána kis idő múlva kibonthatod és tálad föl a családodnak.

Finom „foszlós-kőttes” rétes

Végy hozzá: ½ kg lisztet, 2 tojást, kevés cukrot, sót, 2 dkg élesztőt tejben olvasztva.

Gyúrj belőle rétestésztát, hagyjad kelni. Utána nyújtsd ujjnyi vastagra, és bőven hintsd meg mazsolával, olvasztott vajjal.

Keverj ki habosra 4 tojás sárgáját, 4 kanál cukorral, adj hozzá vaníliát, kevés sűrű tejfölt és a 4 tojás habját. Ezt az anyagot csepegtesd a tésztára, csavard, össze és hagyd kelni.

Utána szeleteld kétujjnyi vastagságúra, úgy rakjad a tepsibe megfelelő távolságra egymástól, hogy a vágás alul és felül legyen, és süsd lassú tűznél. Ha kész, bőven szórd meg vaníliás porcukorral.

Jó étvágyat hozzá!

A ház udvar felőli részén, a folyosóról külön ajtó nyílt egy kisebb előszobába, ahonnan a fogadószobát, majd a hatalmas – gyönyörű régi, faragott bútorokkal berendezett – ebédlőt közvetlenül is meg lehetett közelíteni. A vendégeket itt fogadták. A lakás berendezése régimódi, még nagyanyám stafírungjából való. Az ebédlőből jobbra nyílt az a kisebb szobácska, a vendégszoba, ahová az ágyon kívül csak egy keskeny kis szekrény, pici asztal két széssel fért be. A szoba ablakai egy kis virágoskertre nyíltak, ez volt az én szobám, amikor Páván tartózkodtam.

Nagymama abban az időben már nem mondható fiatalnak, elmúlt hetven éves (utána 96 éves koráig élt). Sajnos, a temetésére se mehettünk el, mert akkor már ismét áthidalhatatlan országhatár választott el tőlük.

Anyukám Páván

Kedves volt számomra az a hely, korareggel a hatalmas fák közül a nap bekandikált az ablakon; nyáron madárcsicsergésre ébredtem. Innen hatalmas fákkal teli ligetre láttam, ahol egy patak folyt és mellette út vezetett a falu felé. A patakon keskeny fahíd vezet át, amit egyedül a család használt, innen egy réten keresztül jártunk át Zabolára, a társközségbe.

A képen édesanyám a 40-es évek elején látható, Páván, a kertben fényképezve.

A pávai ház szépen rendezett nagy udvarban épült, a tér felől sok díszbokorral, fákkal és sok-sok virággal, füves terekkel. Jó időben kint ebédeltünk a fák alatti nagy asztalnál, ahol akár tízen is kényelmesen elfértünk. Távolabb esett a külön elkerített, nagy bokrokkal elválasztott baromfiudvar, ahol sok állatot neveltek.

Még azon is túl terült el a nagy zöldségeskert, ahol a főzéshez minden szükséges zöldségféle, főzelék, saláta- és egyéb megtermett. Középen egy széles út választotta el a kertet, gyönyörűen teleültetve apró, a földön szétterülő virággal. Mindez hatalmas területen feküdt, határa talán egy kilométer távolságra esett a háztól. Ezen túl már a külső határ következett, saját szántóföldjeik, amelyeket másokkal műveltettek meg.

Az udvarokat – mint említettem – bekerítették, nem is akár-hogyan. Nagy jelentősége volt annak, hogy legalább két méter magas, széles, erős deszkakerítéssel vették körül, védve a belső területet, még a baromfiudvart is. Nagyanyáméknál – mint a Székelyföldön sok helyen, – sötét színre festett kerítés vette körül a birtokot mindenhol. Csak akkor értettem meg igazán, miért zárkoznak el annyira a külvilágtól, amikor egyszer télen náluk tartózkodtam, és az egyik éjszaka farkasok ordítására ébredtünk. Reggel átvizsgálták a környéket, bizony, a kerítés mellett kívülről, a baromfiudvar környékén farkas-lábnyomokat találtak. Ez nem számított ritkaságnak, hiszen közel magasodnak a havasok, hatalmas erdőségek, ahol sok farkas tanyázott.

Patakkert

Nagyanyám árnyas gyümölcsöskertje közel feküdt a házhoz, de elkülönült a gazdaság többi részétől, a kapun kívülről lehetett megközelíteni. Patakkertet kis patakocska osztotta ketté. Kristálytisztá víz folydogált benne és a másik oldalra fahídon keresztül lehetett átjutni. A kertet zöld pázsit borította, teleültetve különféle gyümölcsfákkal, de leginkább alma- és körte-

fával. Azon a helyen nagyon jóízű, finom alma és körte termett.

A rengeteg almát nem adták el, hanem az egész nagy lakóépület alatt végighúzóódó pincében szakszerűen tárolták. Egész télre el voltak látva gyümölcssel, s még másoknak is jutott belőle. Emlékszem, később az egyik iskolai évben versenyt hirdettek almamag-gyűjtésre. Nagyanyámék segítségével én lettem az első, összesen négy kiló magot sikerült összegyűjteni.

Sokat időztem a kertben; selymes zöld pázsitján kis takarón ülve olvastam, hallgattam a madarak dalát, a tücskök zenéjét, a víz csobogását és néztem az égen kergetődző-gomolygó báránylelkűket.

Ilus nénémrel gyakran jártam Zabolára; nem a kocsin, hanem a réten keresztül, egy gyalogösvényen áthaladva rövidítettük meg a sétánkat.

Ilus néném vénlány mivolta ellenére mindig kellemes társaságnak bizonyult. Intelligens, haladó szellemű lévén, örültünk, ha vele lehettünk. Mindig humorizált, sok viccet adott elő jó kedéllyel. Együtt jártunk a zabolai katolikus templomba is, mert Páván csak református templom épült, meghúzódva az ott emelkedő havasok tövében.

Zabolán, nem messze a templomtól, akkor kissé már elhanyagolt – főúri parkban, kicsit leromlott állapotú kúriában a Miskolci család lakott. Hangulatos fák árnyékában kis tó tükre vonta magára a figyelmet. Gyakran megfordultam náluk, és közeli barátságba kerültem a lányukkal. Korban hozzám illő, talán csak két évvel idősebb, magas, csinos fiatal nő, ébrenfekete hajával, magas homlokával, fekete szemével, szép kreol bőrével, jellegzetesen keleties, kissé hajlott orrával kellemes benyomást keltett. Édesanyja zsidó származású lévén, jóval később, a németek bejövetelkor bajba kerültek. Nem tudom, mi történt velük, mert a nyár végén nekem is pánikszerűen kellett hazautaznom Páváról, nem tudtam tőlük búcsút venni.

Olyan gyorsan zajlottak az események, hogy nem jutott idő elbúcsúzni még a rokonaimtól sem. Olyan helyzet alakult ki, hogy azután már csak 30 év múlva nyílt alkalmam Erdélybe utazni egy kiránduló-csoporttal, de sajnos, Háromszék megyéig nem sikerült eljutnom. Közeli rokonaink már vagy nem élnek, vagy elköltöztek onnan. Csupán másodfokú unokanővéremmel, Szász Klárral, aki tanítónő Berecken, levelezés útján tartom a kapcsolatot mostanáig. Abban az időben ők is Páván éltek özvegy édesanyjával, Boriska nénivel, aki tíz gyermeket nevelt fel.

Páva, 1941 – Emlékművet állítottak a háborúban hősi halált halt vagy eltűnt katonáknak. Apámat, mint odavaló születésű költőt kérték fel, hogy az avatás emlékére verset írjon, mit én mondtam el az ünnepségen, mivel az egész nyarat ott töltöttem. Íme:

Neved fennmarad

Hősi emlékműavatásra

(1941. Páva, Háromszék megye)

Írta: Finta István

Páva! Tekints az égre!
Ünnepre virradt ma a nap.
Lakóca ormán glória fénylik,
A nép ünnepel a bércek alatt.

Örök a kőszál, örök a föld;
Isten alkotta itt a szirteket.
Örök a bástya, örök a védfal;
Át nem hághatják, csak a fellegek.

Amíg áll a szirt, míg ép a szikla,
Míg él a nép a bérc alatt,
Érhet száz veszély, dúló fergeteg;
Páva! A neved fennmarad.

Kemény sziklából van vésve e kő,
Emlékül hordta össze ezt a nép.
Örömkönny önti, árasztja el
A rátekintő emberek szemét.

A hősök neve a kőbe vésve
Ragyog, tündöklök századokon át.
Az özvegy nem sír, az árva örül,
Imát rebegnek apró unokák.

A hősök neve sohasem vész el,
Szebben sugárzik, mint az égi nap:
Míg lesznek ilyen tündöklő nevek,
Páva! – a neved fennmarad.

Nem sírni jöttünk – Örömnöpp ez.
Könnyet ne ejtsen senki se ma itt
Büszkén dobbanjon mindenki szíve:
Szent hely ünnepli a hős fiait.

Vérük hullatták erre a földre,
Az ősi szent rög itta, nyelte el,
Öröklök kapták, megvédték nekünk:
E helyért ma az unoka felel.

Ma is lesz védő, hogyha hív a kürt,
Helytáll az őrség a bércek alatt;
Míg él egy lélek, lesznek harcosok...
Páva! – a neved fennmarad.

Tekints e rúdra, a magasba tör,
Teremtőnk felé, az égre mutat:
Csak onnan várhatsz oltalmat, segélyt;
Magad találd meg a helyes utat.

Van, mi vezessen. – Nézd e lobogót!
Századokon át, jelzett jó csapást.
Mikor követtük, boldogult e nép;
Ha cserbenhagytuk, nyögtük a csapást.

Örök a zászló, örök az emlék,
Belőlük áldás, szebb élet fakad,
Kövesd a példát! – Kövesd a zászlót!
Páva! – a neved mindig, örökre fennmarad!

Fiatal tanítót helyeztek Pávára, nyári iskolai szünidők alkalmával gyakran találkoztam vele; udvarolgatott nekem. Egyszer együtt mentünk egy mulatságra, és együtt jártuk el az erdélyi „*csüddöngölő*” táncot. Gyakran megfordult nagymama házában, amikor ott nyaraltam. Kellemes hangján gyakran énekelt nekem.

Kirándulások Erdélyben

Szüleim is eljöttek a nyár a végefelé Pávára, és a következő években is. Felejthetetlen vakációkat jelentettek számomra: kirándulások, emlékek maradtak meg bennem ebből az időből. Jártuk a havasokat, megcsodáltuk a környék szépségeit, érdekességeit. Velük együtt sok helyen megfordulva, Háromszék megye gyönyörű helyeit ismertem meg.

Pokolsár

Kovászna járási székhely Háromszék megyében, alig négy kilométerre fekszik Pávától. Akkor városias jellegű nagyobb község, – hivatalos ügyeket ott kellett intézni, ezért gyakran gyalogosan is átjártunk oda.

A helység közepén, szép park közelében egy ritka, talán egyedülálló természeti jelenség található, a Pokolsár. A település központjában, szép park közelében a mélyből tört fel valamikor, nagyobb területen állandóan buzog, fortyog és morajlik a sáros forrás. Ki tudja, milyen mélységből jött elő onnan a víz?, amit magas fakerítéssel zártak körül. Úgy hallottuk, hogy esetenként megindul a sáros víz, olykor erősebben, félelmetes zajjal szökik fel a mélyből, gyakran több méter magasra. Kiszámíthatatlan a működése. Ezért zárták körül sűrű deszkakerítéssel, nehogy valakinek baja essék miatta. A kerítésnél mindig sok kíváncsi ember tolong. Mi is sokáig álldogáltunk ott, csodálva a ritka jelenséget.

Kovászna fölött, a havasok aljában, alig egy kilométer távolságra található a fogaskerekű állomás. Ott is csodálatos látványban részesülhettünk. Mi is, meg mindenki, aki megfordult ott, elámult tőle. Amíg Kovásznán, bent a község területén összesen négy kútból tört föl az „édes víz” (így hívják ott a normál ivóvizet), a többi kútban mindenütt „borvíz”¹⁸ fakadt.

A fogaskerekű állomás közelében – tizenöt-husz négyzetméter körzetben – hétféle; ha jól emlékszem, az említett kettőn túl: vasas, kénes, sós, rezes és iszapos víz buzog fel a mélységből. Némelyik csak néhány centiméterre, mások pedig magasra szökkennek fölfelé, és állandóan, megállás nélkül ontják magukból a különleges összetételű vizet. Aki erre felé jár, csak néz, és elbűvölve áll a természet e csodája előtt.

Fönn a havason

A fogaskerekű állomástól indult a kiránduló csapat fölfelé, kétezer méter magasba. Felérve, még tizennégy kilométeren keresztül, felejthetetlen szép tájakon haladt velünk a keskeny nyomtávú vasúti szerelvény. Jobbról irtózatossá váló mélység tátongett, ott gomolyogtak mellettünk a felhők, ahonnan ki-kibukkant a nap és leláthatunk a félelmetes mélybe. Másik oldalon végeláthatatlan fenyőerdők, sudár fenyőfák meredtek az ég felé.

Fakitermelés folyt, fatelepeket működtettek, tornyokba rakott, feldolgozott farönkök hatalmas mennyiségben mindeközül. Fenn a Havas tetején erdővel koszorúzott tisztás, selymes zöld pázsit ölelésében egyszerű kis faház állt. Az ég acélkék. Süt a Nap, minden ragyog. A levegő üde és tiszta, mint a mesében...

Éjszakára ottmaradtunk egy kis faházban a havas csúcán. Ezt az éjszakát nem lehet elfelejteni. A közelben nagy, fa-

¹⁸ Szénsavas, kissé savanykás ízű ásványvíz.

rudakkal elkerített esztenák (karámok) álltak. A marhacsordát és juhnyáját tavasszal felterelték a jó havasi legelőkre és ott, a szabadban tartózkodnak késő őszig. Egész nyáron fejték az állatokat, ott dolgozták fel a tejet, majd a kész túrót, sajtot, ordát és egyéb terméket naponta a kisvasúton szállították le a falvakba. Mi is vásároltunk tőlük friss tejet, ordát, és sajtot vacsorára.

Ahogy leszállt az est, tudtuk, nem lehet elhagyni a kis faházat. Jól bezárkóztunk, ellenőriztük az ablakokat, ajtókat. A nyájukat őrző pásztorok figyelmeztettek az óvatosságra. Ablakokat, ajtókat jól elbarikádoztuk, az ajtó elé még a bútorokat is odatoltuk. Az esti szürkület után nem kellett sokáig várakozni.

Ahogy az állatokat őrző pásztorok jelezték, szinte menetrendszerűen megérkeztek a karámokhoz a farkasok. Még bent sem mertünk mozdulni, mert időnként ott ólálkodtak a ház körül. Elkezdtek szörnyű koncertjüket; félelmetes ordítással, vonyítással telt az éjszaka. Nem is tudom, hogy az ott élő pásztorok nap-nap után, hogy bírhatták ki ezt az eszeveszett ordítást és félelmet. Az biztos, hogy amíg élek, nem felejttem el.

Reggel, – amikor felszálltunk a kisvasútra – láttuk a farkascorda szörnyű pusztítását; néhány kegyetlenül összemarcangolt szerencsétlen állatot szállítottak a kisvonal nyitott platóin.

Barnamedve

Másik alkalommal közvetlenül Páváról gyalog indultunk neki a havasoknak. Páva kis község, ahol a Fő-utca egyik oldalán a házak beékelődnek a hegybe. Ott kandikál ki a zöld fenyves aljából a piros-tetős református templomtorony, kicsit följebb, a kis temető, ott alusszák örök álmukat elődeink. Mellette kanyarog a gyalogút fölfelé, a havasokhoz. Sokan indultunk neki a partnak, legalább tíz főből állt kis csapatunk. Elég edzett voltam, hisz' már gyermekkorunkban jártuk az erdőket, – mégis nagy megpróbáltatást jelentett kétezer méter magasba

állandóan felfelé, meredek emelkedőn, ritkán járt gyalogösvényeken haladva célunkat elérni. Ez a kirándulást is felejthetetlen élményt őrizgetem magamban.

Út közben pihenésképpen megálltunk egy hatalmas méretű málnabokor mellett, csipegettük a finom gyümölcsöt. Eszegetés közben apukám feltartott kezével csendre intett bennünket és a bokor túlsó felére mutogatott. Mit látnak szemeim? Még a lélegzetem is elállt, mert ott, a bokorról, egy hatalmas barnamedve békésen majszolta az ízletes vadmálnát – együtt lakmároztuk vele.

Szerencsénkre a magas, sűrű bokor jól elzárt tőle, talán ő is nagyon elmerült az evésben, – így mi szép csendesen igyekeztünk a közeléből minél messzebbre kerülni. Szerencsésen megúsztuk a találkozást, és hamarosan felértünk a tetőre.

Fenn a tetőn fákkal szegélyezett tisztásra értünk, ahol csodálatos látvány tárult lénk. Gyönyörű kilátás nyílt mindenfelé a tájra: a mélyben, körben elszórt kis falvakra, a zsindelyes házacsókákra, a piros-tetős templomtornyokra. Mindezt elfelejteni nem lehet.

Parajd

Szüleim elhatározták, hogy meglátogatjuk Parajdon a református pap családját, akik rokonaink. Egész napot igénybe vett a kirándulás. Segítségükkel megnéztük a híres sóbányát. Érdekes, és felejthetetlen emlékként látom magam előtt azokat a képeket, ahogyan az akkori kezdetleges módszerrel hozták felszínre a sót. Fent a bánya bejáratánál letekintettünk a feneketlen mélységbe.

A bányászok lámpásainak apró fénye szerteszét csillogott-villogott, mint apró szentjánosbogárkák; a megmunkált sötömbök tündökölve ragyogtak lent, a sötét háttérben. A kopácsolás zajának visszhangja mesebeli csilingelésnek hangzott a hatalmas térségben. Elvárázsolt meseországban éreztem magam.

Szüleimmel és Pista bátyámmal
a parajdi templom székely-kapuja előtt.

A bányában valamilyen egyszerű, fából tákolt lifttel szálltunk le a mélybe, ahol a munka folyt. A sőt kezdetleges módszerrel, csákányok segítségével, vésőkkel nyerték ki a falazatból. Óriási tömböket faragtak ki belőle, nagy halomba gyűjtötték a jég-gerendákat, amelyek olyan fényesen csillogtak a kis bányászlámpák fényében, mintha üvegből faragták volna.

Azokat hozták a felszínre további feldolgozásra. Ezt a csodálatos látványt soha el nem felejttem, ha szemem behunyom, most is látom a tömbök ragyogását és hallom a csákányok csilingelését.

Zárszó

Pávától, szeretett Nagymamám és kedves rokonaimtól búcsút véve, 1941. augusztus végén élményekben gazdagon szálltam vonatra. Elindultam új otthonunkba, az általam ismeretlen városba, ahol majd a tanulmányaimat folytatom.

A vonat egyhangú kattogása mellett az ablakból kitekintve, csodáltam a gyönyörű tájat, ahogyan erőlködve haladt a mozdony Erdély csodálatos tájain; füstje a szerelvény teljes hosszában kísérté utunkat, amint kanyarogva lassan pőfékelt az emelkedőkön. Néztam az őszeleji erdő csodálatos színeit, és magamba szívtam a fenyvesek illatát. Várakozásteljesen gondoltam a közeli iskolai évre; nem tudom, hová vesznek fel, hiszen a tavaszi beiratkozáskor még nem laktam a városban, csak most, a pótbeiratkozáson vehetek részt.

Erdélyi tájakon

Új élet kezdődik családnknak, és nekem is. Még nem tudom, milyen sors vár rám, de szeretnék reménykedve tekinteni az ismeretlen jövőbe.

☞ Eddig tart a Gyermekkor című 1. kötet ☞
2. kötet következik,
címe: Erdélyben